

Ролф Голоб / Питер Краф

ПАТУВАЊЕ НИЗ ДЕТСКИТЕ ПРАВА

Девет кратки проекти за основно ниво

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

БИРО ЗА РАЗВОЈ
НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Патување низ детските права

Прирачник за ученици и наставници
во основните училишта

© 2007 Council of Europe

Оваа преведена публикација се објавува во соработка со Советот на Европа. Преводот од англиски е одговорност на преведувачот.

Прво издание

Превод и адаптација на прирачникот:
Гордана Трајкова-Костовска
Советник во Бирото за развој на образованието

Стручна соработка и лектура:
Милка Митковска
Заменик директор во Бирото за развој на образованието

Содржина

страна

Вовед.....	4
Прв дел – Кратки проекти за правата на децата од 1-во до 9-то одделение.....	9
Четирите основни принципи на конвенцијата на детските права.....	10
Час 1 : Јас имам име- ние имаме училиште.....	11
Час 2 : Имињата не се само букви!.....	16
Час 3 : Ние сме волшебници!.....	21
Час 4 : Нашите права – Наше богатство.....	26
Час 5 : Сами ги составуваме правилата во нашата училница.....	31
Час 6 : Детските права : уметничко дело!.....	38
Час 7 : Дали тоа што го сакам е тоа што ми треба?.....	42
Час 8 : Сами изработуваме постер!	47
Час 9 : Зошто мора да почитуваме правила?.....	52
Втор дел - Дополнителни информации, документи и материјали за предавање.....	62
„ Но, тоа значи дека имам право на одмор, зар не?“ Правата на децата во училницата.....	62
Учејќи ги детските права: Клучни прашања за правилен избор на наставни методи.....	64
Неколку често поставувани прашања во врска со Конвенцијата за правата на децата на Обединетите Нации.....	66
Детските права – Дел од процесот на човекови права.....	67
Детските права- природни права.....	68
Како се создадени детските права.....	68
Декларација за Правата на Детето(20 ноември 1959).....	69
Конвенција за Правата на Децата	71

Вовед

Оваа книга е прирачник за наставници кои сакаат да организираат добра настава и поучување за детските права. Прирачникот содржи:

- девет мали проекти за ученици од прво до деветто одделение (за реализација на секој проект предвидени се по четири наставни часа);
- детални инструкции наменети пред се за наставници со помала наставна практика во областа на граѓанското образование и човековите права; овие инструкции можат да се употребат и за обуки на наставници. Од искусните наставници се очекува овој материјал да го прилагодат на своите потреби.
- опис и планирање на секоја содржина од проектот во која се нагласени клучните прашања и задачи кои треба да се постигнат со учениците;
- постапки за поучување кои им обезбедуваат на учениците стекнување на знаења и способности, создавање на ставови и градење на правилен систем на вредности (објаснето е учењето преку решавање на задачи, решавање на дадени проблемски ситуации, како да се учи преку избрани примери и како од нив да се извлекуваат општи заклучоци);
- објаснување за актуелноста на наставата за човековите и детските права, главните принципи на Образованието за демократско граѓанство, методите и начините на отворено и кооперативно учење.
- алатки за рефлексивност и дискусија на часот,
- дел во кој се наоѓаат стручни материјали и дополнителни информации за проширено и продлабочено проучување на детските права..

Концептуална рамка

Децата треба да знаат кои се нивните права, но подеднакво е важно да знаат како нив да ги почитуваат и правилно да ги применуваат. За таа цел, училиштето мора да обезбеди различни модели на поучување на детските права кои во образованието за демократското граѓанство (ОДГ) се обединети во три категории: поучување ЗА, ПРЕКУ и ЗАРАДИ детските права:

- **поучување ЗА детските права:** учениците ги осознаваат и ги разбираат своите права (знаење и разбирање). Овој модел на поучување за детските права не ја исклучува можноста од предавање на наставникот (на посебен час и со конкретна цел);
- **поучување ПРЕКУ детските права:** учениците сфаќаат дека своите права можат да ги уживаат само како членови на училишната и општествената заедница (формираат вредности, ставови и вештини).
- **поучување ЗАРАДИ детските права:** учениците се охрабруваат да ги користат (применуваат) своите права во училиштето. На овој начин тие се подготвуваат за својата идна улога - *добро информирани и активни граѓани во демократската заедница* (во училиштето и како возрасни индивидуи). Учењето во духот на детските и човековите права (преку) и учењето како да се учествува во демократското општество (заради) е обврска на целата училишна заедница. Сите наставници и директори мораат правилно да ја одиграат својата улога, исто така што тоа мора да го направат и учениците и нивните родители.
- Овие три модели на поучување во Образованието за демократско граѓанство најчесто се надополнуваат еден со друг и во прирачникот се демонстрирани таквите можности. “Поучувањето преку” детските права претпоставува

внимателен избор на методи кои им овозможуваат на учениците да го доживеат училиштето како микро заедница водена од принципите на детските и човековите права. На пример, децата мораат да почувствуваат дека се почитувани како личности, дека се зема предвид нивното мислење во дискусиите или при донесувањето на одлуки. Знаењата, информациите за детските и човековите права треба да се практикуваат во секојдневниот живот. Ова е учење „заради“ детските права.

Учење преку пример (индуктивен метод)

Во овој прирачник прифатен е класичниот индуктивен метод на поучување преку примери. Преку проучување на еден или повеќе примери, учениците добиваат соодветна општа претстава за нештата. Во прирачникот се опишани трите чекори кои наставниците треба да ги направат кога сакаат да поучуваат преку пример:

1. Наставникот внимателно избира соодветен пример и определува (соодветни) методи и техники преку кои ќе им го презентира на учениците;
2. Во фазите на дискусија и рефлексija наставникот им помага на учениците да создадат општа слика за презентираниот пример и да ги разберат неговите клучни концепти;
3. Тој ги охрабрува учениците тие да ги применуваат стекнатите знаења и способности.

Во прирачникот изработена е матрица, со цел да им се помогне на наставниците особено при реализација на вториот чекор. Неа наставникот може да ја користи при реализација на содржините и активностите предвидени во проектите, согласно трите димензии на Образование за демократско граѓанство при поучувањето на детските права. Клучните прашања служат за да го насочуваат вниманието на ученикот низ часот. Повратниот одговор од учениците е исто толку важен колку и целите на часот кои не треба да ги запостават во ниеден момент ниту наставникот ниту учениците. Целите треба да бидат искажани со зборови на учениците, како нешто кое што тие го разбрале, искусиле, вежбале или посакуваат да го направат во иднина. Преку размена на своите ставови и мислења во текот на часот, учениците придонесуваат кон реализирање на поставените цели.

Процесите на поучување стануваат многу поефективни ако учениците знаат зошто им се неопходни конкретни информации, концепти и категории, вештини и принципи на однесување во демократското општество (ако ги знаат целите на часот). Во фазите на рефлексija и дискусија не треба да се потенцираат само општите заклучоци од примерите туку и заклучоците кои се однесуваат на целокупниот процес на учење. Учениците треба да станат свесни за сопствениот однос кон учењето како целина, да осознаат каков начин на поучување најмногу им одговара и кои се нивните вистински потреби. Поучувањето во духот на човековите права ги охрабрува наставниците да им овозможат на учениците процес на учење согласно нивните потреби.

Гледано од аспект на демократското раководење, наставникот и учениците треба да ги споделуваат своите ставови и заеднички да се грижат за постигање на целите на часот со што процесот на планирање и организирање на наставата се претвора во вежба за демократско донесување одлуки.

Ова, така наречено мета-учење на детските права, претставува модел како да се научат учениците да го организираат сопствениот процес на учење. Во модерните општества, процесите на промена, на пример, во технологијата, економијата, глобализацијата на околината стануваат се покомплексни и динамични. Ова

повлекува нови предизвици за идните генерации - да ги планираат своите цели во животот, да учествуваат во донесувањето на одлуките со што ќе станат дел од процесот на доживотно учење, да допрат до проблемите на кои ние денес не можеме ни да помислиме. Затоа, нашите ученици треба да се оспособат за кооперативно учење, за решавање на проектни задачи, за разрешување на проблеми. Во овој прирачник, предложени се и неколку мали совети за учениците како да учат, важно за нив, бидејќи тие се наоѓаат на почетокот на својот животен век.

Како поддршка на наставниците, секој опис на наставната содржина вклучува табела со предлози на клучни прашања кои наставникот може да ги искористи во процесот на наставата. Според оваа алатка, процесот на поучување на детските права се реализира на следниот начин:

- Наставниците, како и самите ученици треба да обрнат внимание на тоа што тие научиле. Првата група на прашања се однесува на наставникот. Втората група на прашања на учениците, но се однесуваат на истите димензии на учење. Се препорачува наставникот да не им помага на учениците при одговарањето на овие прашања.

Клучни прашања за рефлексija на часовите за детските права		
За	Преку	Заради
Наставник		
Што сега децата знаат за детските права?	На кој начин се сфаќаат детските права во одделението и училишната заедница?	Оспособување како да се преземе иницијатива надвор од училиште? Зошто им се потребни овие знаења за во иднина?
Учениците		
Што научив за детските права?	Како ги доживеав детските права на час?	Каква иницијатива умеам да превземам сега?

Читателот може да забележи дека алатките во описите ги содржат и можните одговори кои се очекува да ги дадат наставникот или учениците. Ова е направено со цел да се покаже како може да се користи алатката и какви резултати може да се очекуваат. Се разбира, наставникот може да одговори на прашањата и на поинаков начин, но учениците никогаш нема да одговорат погрешно се додека одговорите ги базираат врз сопственото искуство (преку) или размислуваат каде може да го применат тоа што го научиле (заради). Во сите случаи, нивните одговори ќе придонесат за евалуацијата на часот и ќе го поддржат наставникот во обидот за подобрување на квалитетот на неговата работа.

Учење базирано на задачи и новата улога на наставникот

Наставните содржини се осмислени како мали проекти; учениците се соочуваат со проблеми типични за проектна задача - поврзани со некоја конкретна тема, организација на работа, комуникација, рационализација на времето итн. Преку изнаоѓањето начини за идентификување и решавање на проблемите, учениците развиваат голем број на способности.

Во тема 1, од учениците се бара да креираат цвет кој го носи нивното име и фотографија. Секако, од нив самите зависи како ќе го дизајнираат цветот, каде ќе пронајдат материјали и фотографија, како ќе го испланираат времето. На овој начин учениците ќе научат многу во текот на самата задача, но наставниците треба добро да ги осмислат барањата во задачата и да предвидат: колку време ќе им треба на учениците за нејзино решавање? Кои материјали треба да ги обезбеди? Дали да обезбеди однапред готови парчиња хартија за цветовите?

Овој пример покажува дека уште од многу рана возраст, учениците се охрабруваат да превземат одговорност за својата работа на час, споделувајќи ја и со наставникот. Ваков начин на учење е многу важен за да можат учениците во иднина посамостојно да ги остваруваат планираните задачи.

Во образованието за детските права, како гранка на Образованието за демократско граѓанство, наставникот треба да презема голем број на улоги и активности.

Поучувањето “за” детските права кореспондира со класичната функција на инструкција и информација - преку лекција, читање на задача, видео клип и слично. “Учењето преку” и “учењето заради” детските права, од друга страна, пак бара од наставникот со своето однесување или преземена улога соодветно да влијае врз учениците. Тие ќе го почитуваат мислењето на наставникот ако е тоа во согласност со неговото однесување и постапки, на пример, тонот на гласот, разбирањето, толеранцијата, охрабрувањето и поттикнувањето. Како што може да се забележи во прирачникот, методите на поучување и учење се тесно поврзани со темата што се обработува. Поучувањето базирано на решавање на задача подразбира соодветно планирање и подготовка од страна на наставникот, кој на часот можеби изгледал и не толку активен. Како и да е, додека учениците работат, наставникот треба одблизу да ги набљудува така што ќе може да ги идентификува нивните способности и потреби во смисла на знаење и разбирање, формирање на ставови и вештини.

Признанија за авторот

Првото издание на овој прирачник е развиено по иницијатива на Бирото за развој на образованието. Тим на наставници, од повеќе градови тестираа една верзија на мини проект од прирачникот со своите ученици во текот на редовната настава. Верзијата беше подобрувана и дискутирана на низа семинари.

Советот на Европа ја истакнува соработката со Министерството за Образование, особено со г-дин Јован Лазарев, заменик Министер за Образование.

Користиме прилика да и се благодариме на г-ѓа Милка Митковска, заменик директор на Бирото за развој на образованието без чија ангажираност и поддршка немаше да се обезбеди, покрај останатото, и преводот од англиски на македонски јазик на овој прирачникот за наставници.

Голема благодарност и до сите наставници кои учествуваа во стручното и методско – дидактичко обликување на прирачникот и неговото прилагодување (адаптација) согласно наставната практика во училиштата.

Благодарност на Хари Стојаноски, Муњевера Фетах, Билјана Лазарова, Билјана Смилевска, Букурие Бајрами, Јован Ѓорѓиоски, Славица Серафимовиќ, Јасмина Петреска, Фадиљ Сулејмани, Сашо Кочанковски, Билјана Цветковска, Снежана Брзовска, Драгица Јовановска, Светлана Алексовска, Ирена Размоска, Крсте Лтовски, Насер Мифтари, Љубинка Стоевска, Љупчо Николовски, Добри Јовевски, Стојанка Димковска, Елена Нешовска, Љупка Панчевска, Љупка Савинова, Џемал Мехмед, Наташа Стефановска, Жаклина Јагликовска.

Оваа серија на прирачници од областа на Образованието за демократско граѓанство е производ на десетгодишни обуки за наставници во југоисточна и источна Европа, во рамките на проектите организирани од Советот на Европа. Затоа им благодариме на партнерите од Советот на Европа кои ја поддржаа и поттикнаа изработката на овие прирачници: г-ѓа Олоф Олафсдотир, г-дин Кристофер Рејнолдс, г-дин Емир Аџовиќ.

Цирих и Венгартен, февруари 2006

Ролф Голоб и Питер Краф

Дел 1

Мали проекти за правата на децата за учениците од 1 до 9 одделение

	Име на проектот	Клучни поими и термини	Знаења и способности
Тема 1	Јас имам име- Ние имаме училиште	Индивидуата и општеството Право на образование	
Тема 2	Имињата не се само букви	Карактер	
Тема 3	Ние сме волшебници !	Проблем Права на децата - Растење во здрава средина, состојба, достоинство	Глумење
Тема 4	Нашите права- Наше богатство	Детските права	Соработка
Тема 5	Ние ги создаваме правилата во нашата училница	Општество Права, должности и правила Дисциплина, слободи и ред	Донесување одлуки Преговарање Соработка Дискусија во врска со нечиј избор на вредности
Тема 6	Детските права- уметничко дело	Основни принципи на детските права	Планирање на проект
Тема 7	Дали тоа што го сакам е тоа што ми треба?	Желби и потреби, материјални и нематеријални	Постигнување договор
Тема 8	Сам си правам постер	Прекршување и заштита на детските права	Тимска работа Рефлексија и повратен одговор Планирање проект
Тема 9	Зошто треба да почитуваме правила?	Потреба од постоењето на правилата и законите Училиштето како микро-општество	Критичко мислење

Четири основни принципи на Конвенцијата за правата на децата

I. ИГРАЊЕ НА УЛОГИ-НАШЕ ПРАВО НА УЧЕСТВО

- Член 3 Приоритет на детските потреби во политички дискусии, правосудство
- Член 12 Слобода на мислење и право на глас
- Член 13 Слобода на изразување
- Член 14 Слобода на мисла, совест и религија
- Член 15 Право на асоцијација и мирни демонстрации во јавност
- Член 16 Заштита на приватност
- Член 17 Пристап до медиуми и извори на информација

II. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА СОПСТВЕНИТЕ ПОТЕНЦИЈАЛИ- ПРАВОТО ДА ИСТРАЖУВАМЕ КОИ СМЕ

- Член 5 Заштита на правата на родителите
- Член 7 Заштита на детското име и националност
- Член 8 Заштита на детскиот идентитет
- Член 10 Помош за обединување на семејството
- Член 21 Набљудување на посвојувањето на детето
- Член 23 Специјална нега за хендикепирани млади луѓе
- Член 28 Право на образование

III.. ДОБРО ЖИВЕЕЊЕ - ПРАВО НА ОПСТАНОК

- Член 6 Заштита на опстанокот и развојот
- Член 9 Принцип на неразделување од родителите
- Член 18 Одговорност на родителите и старателите
- Член 24 Здравствена заштита и медицинска нега
- Член 26 Социјално осигурување
- Член 27 Соодветни услови за живот
- Член 31 Право на одмор и слободно време

IV. СИГУРНОСТ ОД ПОВРЕДИ- ПРАВО НА ЗАШТИТА

- Член 2 Принцип на недискриминација
- Член 11 Заштита од киднапирање
- Член 19 Заштита од злоупотреба и занемарување
- Член 20 Грижа за млади луѓе без семејства
- Член 22 Заштита на деца - бегалци
- Член 32 Заштита од економска експлоатација
- Член 33 Заштита од дроги
- Член 34 Заштита од сексуална експлоатација
- Член 35 Заштита од продавање и трговија со луѓе
- Член 36 Заштита од сите други видови на експлоатација
- Член 37 Заштита од измачување и суров третман
- Член 38 Војни и вооружени конфликти
- Член 39 Социјална реинтеграција на деца - жртви
- Член 40 Однос кон децата според казнив закон

Јас имам име - Ние имаме училиште

План на активностите

	Клучно прашање/ содржина	Клучна задача	Потребни материјали
Активност 1	Учениците ги учат меѓусебно своите имиња	Децата меѓусебно се запознаваат со своите имиња	Хартија во боја
Активност 2 и 3	Колку сме различни ние учениците од моето одделение?	Учениците изработуваат цветови во чиј средишен дел се наоѓаат нивните фотографии	Хартија во боја, фотографии од секој ученик, флип чарт хартија
Активност 4	Што знаеме едни за други?	Рефлексија во воведна дискусија	Изработен постер

Образовни цели

Учениците се свесни дека сите во одделението имаат различни имиња. Тие го почитуваат тоа што секој ученик има име со кое се разликува од другиот; разбираат дека нивното име не може да им биде одземено; знаат дека името им припаѓа онака како што им припаѓа и хартијата во боја од која ќе го изработуваат цветот.

Учениците сфаќаат дека секое име всушност претставува различен ученик, а сите заедно го сочинуваат одделението, исто како што различните цветови го сочинуваат букетот. Наместо цветови, учениците може да се претстават како капки од дожд или вагони на воз и сл. Она што во секој момент треба да им е јасно на учениците е дека сите заедно сочинуваат нешто поразлично одколку кога се сами. Стануваат букет, облак или езеро, воз, мелодија, сложувалка итн. Учениците го чувствуваат одделението како заедница за учење.

Децата сфаќаат дека училиштето нив секогаш ги поддржува - сега и во иднина, и како поединци и како заедница; им овозможува стекнување на информации, нови знаења и способности. Тие сфаќаат дека училиштето не е само нивна обврска и должност, туку и дека е создадено затоа што децата имаат право да одат во училиште и да се образуваат, а нивните родители, наставници и заедницата се должни да им го овозможат тоа.

Клучни прашања за рефлексija на часовите за детски права		
За	Преку	Заради
<i>Наставници</i>		
Што знаат сега учениците за детските права?	На кој начин се објасне-ти детските права во одделението и училишната заедница?	Оспособување како да преземаат иницијативи надвор од училиштето. – Зошто им се корисни овие знаења и способности за во иднина?
Член 7, 28 од Конвенцијата за правата на децата.	Училиштето е дел од нашиот живот, одделението е микроопштество. Символ за ова е букетот цвеќиња. Колку планираните активности за оваа тема помогнаа учениците да ги разберат членовите 7 и 28 од Конвенцијата?	Учениците сами одлучуваат каде да го постават постерот од цветови.
<i>Ученици</i>		
Што научив за детските права?	Како ги доживеав детските права на час?	Каков вид на иницијатива сум способен да превземам сега?
Имаме посебни права како деца : Сите имаме име и никој не може да ни го одземе (Член 7 од Конвенцијата за детски права). Имаме право да одиме на училиште, да научиме да читаме, да се образуваме. Без образование никој од нас не би можел да најде работа како возрасен човек.	Секој од нас е посебна личност. Секое дете е добредојдено на часот. Би било штета ако некој отсуствува од часот. Сите имаме исти права.	Се чувствувам подобро кога знам дека сум дел од одделението кое е добра група. Ќе се обидам да ги поддржам другите за да се чувствуваат и тие добро како јас.

Потребни материјали

Разни форми изработени од хартија (срце, облачиња, вагони, звездички),

Лента,

Ножици.

Лепило

Хартија во боја,

Фотографии од учениците,

Лист хартија во големина на постер.

Тек на активностите

Активност 1

1. Учениците седат во круг. Во средината на кругот (на подот) се поставени срца изработени од самолеплива хартија во боја. Бројот на срцата треба да биде еднаков со бројот на учениците во одделението, вклучувајќи го и наставникот. На секое срце се испишува име на ученик, а на последното и името на наставникот.

2. Наставникот води разговор со учениците според следниве прашања:

- Дали секој од вас ги знае имињата на другарчињата во одделението? Го знаете ли името на другарчето со кого највеќе другарувате?

- Секое ученик избира едно срце од хартија на кое е испишано името на некое другарче. Наставникот бара од секој ученик да го објасни својот избор на срце (другарче). Ги прашува: што највеќе им се допаѓа кај избраното другарче? Какво им е другарството? Колку често си играат заедно?

- Други прашања што наставникот може да им ги постави на учениците: Што би можел да каже некој друг за твоето другарче, на пример наставникот, член од неговото семејство, самото другарче за себе, пријател, некој друг во собата, училиштето, соседството?

3. Секој ученик зборува за свое другарче, а потоа срцето од хартија со името го закачува до своето срце (наставникот треба да им ги објаснува на учениците целта и значењето на активностите во текот на часот).

4. Секој ученик го носи срцето од хартија се додека траат активностите на проектот. Целта на оваа активност е учениците што побрзо да ги научат своите имиња.

5. Наставникот прашува: Зошто срцата се направени од различни бои на хартија?

6. Наставникот ги замолува учениците да донесат свои фотографии за следната активност. (Алтернативно, наставникот може да ги фотографира децата.)

Активност 2 и 3

Наставникот објаснува:

Секој ученик во одделението е поинаков од другите и единствен заради бојата на кожата, карактерот, индивидуалните способности и името.

Но сите ученици се деца, а сите деца имаат права:

На пример:

- Право на име (Член 7 од Конвенцијата);

- Право на образование (Член 27 од Конвенцијата).

Наставникот заклучува: Имињата им овозможуваат на луѓето да се обраќаат едни на други. Некои луѓе им се обраќаат на другите со други зборови. (наставникот бара од учениците да опишат примери на несоодветни обраќања од секојдневниот живот). Затоа е многу важно да се познаваат имињата на другите.

Сите ние онакви какви што сме, со нашите различни способности, карактери и изглед го сочинуваме ова одделение.

Наставникот ја најавува следната активност и ја објаснува целта:
Сега ќе изработуваме слика на класот - не од срца туку од цветови. Вазата го претставува училиштето, училишната зграда или нашето одделение. А сите ние сме цветови. Без нас училиштето не би постоело исто како празната ваза без цвекињата.

decorate.

Наставникот ги објаснува чекорите на активноста:

Учениците ги изработуваат своите цветови

- ги сечат, ги бојат цветовите, а во средината на цветот залепуваат своја фотографија;
- цветовите ги поставуваат во форма на букет (наставникот дава инструкции);
- букетот се поставува на постер (голем лист хартија)
- постерот ја претставува сликата на одделението;
- разнобојните цветови ги отсликуваат различностите помеѓу учениците во одделението.

Наставникот бара од учениците да ја објаснат сликата; ги анализира нивните размислувања и идеи. Тој треба да им овозможи на учениците слободно да ги изразуваат своите идеите, а тоа ќе го постигне со поставување на дополнителни прашања како на пример:

- Што претставуваат (симболизираат) цветовите?
- Што претставува вазата?
- Зошто треба секој од нас да има име?

Во зависност од времето и материјалите што се на располагање, оваа активност може да биде реализирана на неколку начини, на пример:

- учениците можат самите да ги подготвуваат цветовите, а може и наставникот да им ги донесе подготвени (тие само да ги декорираат);
- наставникот може да им ги подготви средишните делови на цветовите, а учениците да ги креираат ливчињата;
- пожелно е фотографиите од учениците да бидат исечени според големината на средишниот дел на цветот;
- учениците кои пред време ќе ја завршат активноста, наставникот може да ги ангажира да цртаат повеќе мали цветови без фотографии;

Активност 4

Поставување на постерот:

- постерот се поставува на таблата или на ѕидот.
- учениците седат во голем полукруг; ако класот е голем тогаш се потребни два полукруга; пожелно е учениците да имаат подеднакви можности да го набљудуваат постерот кој го изработиле сами.

Учениците размислуваат на следните прашања:

- Која активност ми беше најинтересна?
- Што научив?
- Што дознав за другите деца?
- Што знам за наставникот?
- Наставникот ја координира активноста: ги насочува учениците во искажувањето на нивните коментари едни на други.

На крајот, наставникот им дава на учениците некои поважни информации за детските права (става акцент на правата на децата објаснети преку активноста со вазата). Пожелно е да ги запознае со Конвенцијата за правата на децата на начин прилагоден на возраста и психофизичките способности на учениците. Ги информира децата за Меѓународниот ден на децата- 20 ноември).

Наставникот дебатира со учениците за тоа каде да биде изложен постерот. Паралелката дава за и против аргументи. Прашања: Каде да биде постерот закачен за да можат да го видат сите посетители? Како треба да постапуваме со новите другарчиња во одделението?

План на активностите

	Клучно прашање/содржини	Клучна задача	Потребни материјали
Активност 1	Сите наши имиња	Сите ученици да знаат повеќе за меѓусебните имиња (интерактивен пристап)	Листови хартија А4
Активност 2	Како го добив моето име?	Класот размислува за причините поради кои детето добива име	Ленти од хартија за испишување на клучни реченици
Активност 3	Сите деца имаат приказна за раскажување!	Децата разменуваат информации за своите животи. Прават целокупна животна слика за себе.	Информација за семејството во кое живее ученик (домашна задача); еден лист флипчарт хартија за секое дете; маркери и боици.

Образовни цели

Член 7 од Конвенцијата за детските права го заштитува правото на детето да има име. Негово име, нејзино име. Второ, семејното име го поврзува детето со другите околу него: семејството, другарите врскици, пошироката заедница. Како и да е, името му овозможува на детето да се чувствува како личност.

Учениците треба да се гордеат со своите имиња, но треба да умеат да објаснат какво значење имаат нивните имиња, чии надежи и желби изразуваат и зошто родителите ги одбрале токму тие имиња за нив.

При реализација на оваа тема наставникот мора да биде многу внимателен со учениците. Можно е некои ученици во одделението да не живеат со своите биолошки родители; некои од нив можеби ги изгубиле своите имиња поради присилна миграција или слично. Наставникот треба да покаже големо разбирање, сочувство и симпатија во пристапот кон овие деца.

Реализацијата на оваа тема продолжува со повторување на делови од претходната, но може да постои и како самостојна целина.

Клучни прашања за рефлексја на часовите за детски права		
За	Преку	Заради
<i>Наставник</i>		
Што сега учениците знаат за детските права?	На кој начин детските права се реализираат во одделението и училишната заедница?	Оспособување како да се преземаат иницијативи надвор од училиштето : Зошто им се корисни овие знаења во живо-тот?
Членови 7,8,12,13 од Конвенцијата за правата на децата	Училиштето е дел од нашиот живот; одделението е микро општество. Преку познавање на имињата, тие го откриваат сопствениот идентитет. Преку оваа тема се доживуваат во одделението споменатите членови од Конвенцијата.	Сите ученици учествуваат во донесувањето на одлуки: на пример каде да го постават постерот?. Можеби треба да се обезбеди доволно простор за тоа. Ова може да се дискутира со други наставници помошници или директорот.
<i>Ученици</i>		
Што научив за детските права?	Како ги доживеав детските права во одделението?	Каква иницијатива сум способен да превземам сега?
Ние сме деца и имаме посебни права: Имаме име кое никој не може да ни го одземе (член 7) од Конвенцијата. Иако сме деца веќе имаме наша животна приказна, живот поинаков од оној на другите. Ова секогаш ќе биде дел од мене (член 8) од Конвенцијата. Имам сопствено мислење и можам да го искажам; другите деца исто така (членови 12 и 13).	Согледав дека сите деца во класот и наставникот ме забележаа. Сите ме ислушаа, и сега секој го знае моето име. Моето име ме прави да се разликувам од другите. Ги знам имињата на сите другарчиња во одделението. Знаам и нешто за нивните животи.	Ако сретнам некој на игралиште или на некое друго место, ќе се обидам да му го дознаам името и ќе му го кажам моето.

Потребни материјали

Ленти од хартија
Големи листови хартија, големина на постер
Стари илустрирани списанија
Темперни бои
Четки за боење
Неколку пара ножици
Сет на прирачници (види подолу)

Тек на активностите

Активност 1: Сите наши имиња!

Наставникот поставува столчиња во круг. Учениците седат, а во рацете држат картички на кои (со задебелени букви) се напишани нивните имиња. Истото тоа го прави и наставникот. Сите по ред ги кажуваат своите имињата. Наставникот им објаснува на учениците дека целта на вежбата е секој да ги научи имињата на другарчињата во одделението.

Ова може да се реализира преку различни игри.

- Учениците може да ги кажуваат имињата на другарчињата што седат до нив, на пример моето име е ..., а тој што седи до мене од лево е ..., и ..., тој што седи до мене од десно е ...
- Потоа наставникот повикува неколку ученици да идентификуваат поедини детали - заеднички за неколку од децата, на пример: ученици кои носат сини фармерки или сукњи, ученици со зелена боја на очите, со исти очила, ученици кои имаат долга коса и сл. Оваа активност може да се реализира со помош на загатка ..на пример: _____ + _____ + Филип = сите имаат иста боја на очите. Вежбата треба да се повтори со различни ученици неколку пати.
- качување во автобус: еден ученик ја започнува играта велејќи: Јас сум Ана, јас се качувам во автобусот. Ученичката до Ана треба да ја каже истата реченица, но и да каже со кого се вози во автобусот. На пример: Јас сум Сандра, и се качувам во автобусот "со Ана "; и ученикот до Сандра ја повторува истата реченица, но на своето ги додава имињата на своите другарчињата (Ана, Сандра). Играта завршува со последниот ученик во кругот. На овој начин учениците ќе ги запомнат имиња. Наставникот треба да се грижи да не дојде до исмејување на некој ученик кога ќе направи грешка во играта (погрешно изговорено или заборавено име и сл.). На учениците им е дозволено меѓусебно да си помагаат.

Оваа активност завршува со разговор кој го води наставникот со учениците.

Во текот на разговорот им поставува стимулирачки прашања:

- Дали си го сакаш своето име? Зошто...да, зошто...не?
- Дали некој ти се обраќа со прекар? Дали тоа те лути? Дали ти се допаѓа прекарот?

Заклучок: Важно е секој да има име. Се би било поинаку ако сите луѓе имаат исто име, или пак воопшто немаат имиња.

Активност 2 : Како го добив моето име!

Наставникот подготвува ленти од хартија на кои ги запишува следниве реченици: (наставникот може да ги измени речениците доколку се тие неразбирливи за возраста на учениците).

Важно е да се има име

Името - тоа сум јас

Секој добива име со раѓањето.

Некои луѓе поради името се сакани, почитувани, а други не.

Со името детето станува дел од заедницата

Со бирање на одредено име, родителите често изразуваат некои желби, надежи или чувства

Наставникот ги чита речениците од лентите и бара од учениците да го објаснат нивното значење со сопствени зборови.

Потоа наставникот им задава домашна задача на учениците: да го пополнат работниот лист (види подолу) или да водат разговор со своите родители според прашањата во него. Проверува дали ја разбрале задачата. Им дава и дополнителни упатства каде можат да ги најдат потребните информации за да одговорат на прашањата во работниот лист (извод од матична книга на родени, свидетелство за своето крштевање и сл).

Активност 3 и 4: Секое дете ја раскажува приказната за себе!

Учениците седат во круг и раскажуваат за тоа што разговарале со своите родители, членови на семејството. Наставникот ги охрабрува учениците на некои прашања да даваат детализирани одговори.

Како на пример: во кој период од денот се родени учениците. Наставникот подготвува табела во која ги запишува местото, денот, времето, часот на раѓањата. Можеби ќе се добие интересна шема.

Се разбира, би било поинтересно доколку децата можат да одговорат и на последното прашање- Зошто го добиле токму ова име?

Сите деца добиваат задача индивидуално да изработат постер кој ќе ги содржи сите информации за нив. Наставникот можеби ќе треба да им помогне на некои од децата во изработката на постерот, зошто некои ученици не се доволно оспособени за пишување.

Алтернативно решение: учениците можат да нацртаат слика за нивниот живот. Ова може да се направи на следниов начин: детето лежи на хартија која е поставена на подот, барајќи поза, на пример, трчање или стоење со испружени раце.

Активностите завршуваат со индивидуалната изработка на постерите. Учениците дискутираат како и каде ќе ги изложат постерите. Наставникот ги поддржува во нивната одлука.

Материјали : работен лист за учениците

Моето име има сопствена историја - Што сакам да знам за неа?

Кога сум роден (ден, месец и година)?
Во колку часот сум роден?
Во кој ден од седмицата сум роден?
Какво било времето тој ден?
Каде сум роден?
Кој друг бил присутен во моментот на раѓањето?
Колку сум бил долг и тежок?
Зошто го добив токму ова име ?

Ние сме волшебници!

План на активностите
Образовни цели

	Клучни прашања/ содржини	Клучна задача	Потребни материјали
Активност 1	Што може обична личност да превземе кога има проблем? Што може да направи волшебникот?	Учениците прават разлика помеѓу возможни и невозможни решенија на различни проблеми. Умеат со цртеж да претстават обична личност или волшебник.	Однапред подготвен голем лист хартија на кој се забележуваат идеите на учениците; хартија А4 формат; боички.
Активност 2	Иако сме деца, дали можеме да предложиме решенија преку нашите дискусии?	Преку обична дискусија децата учат да разликуваат можни и невозможни решенија за секојдневните проблеми.	Исечени фигури од хартија; боички
Активност 3	Какви одлуки можам да донесам? Како можам да помогнам?	Децата се обидуваат да најдат решенија за различни ситуации од секодневието. Ги презентираат решенијата преку игра на улоги.	
Активност 4	Како може преку игра на улоги да се изнајдат решенија? Што научивме на овој начин?	Децата ги пробуваат улогите и ги глумат на час.	Помошни сценски предмети за играта на улоги

Децата многу бргу стануваат свесни дека многу работи се надвор од нивна контрола. Тие се предмет на разни дискусии кои имаат директно влијание на нивните животи, а сепак не се во можност да влијаат на ниеден начин. Но, децата се исто така способни да патуваат во некој нивен свет на фантазија, свет во кој можат да се здобијат со сила пред да се вратат во реалноста.

За реализација на проектот - Ние сме волшебници, предвидени се активности кои се базираат на детската моќ и креативност за цртање и изнаоѓање решенија за секојдневните проблеми.

Голем број од децата, а и возрасните, барем еднаш посакале да бидат волшебници. Учениците треба да замислат дека се волшебници. Целта на овој проект е учениците да се оспособат да идентификуваат ситуации од непосредната околина кои заслужуваат подобри решенија. Важно е децата да не претераат со фантазиите. Треба да се обидат да најдат решение на конкретен проблем од локалната средина. Добро е учениците да се насочуваат на решавање на едноставни проблеми поврзани со животната средина во училиницата и училишниот двор.

Оваа активност има за цел да овозможи комуникација во училиницата. Затоа е пожелно децата да седат во круг за да можат да се гледаат лице в лице.

Клучни прашања за рефлексija на часовите по детски права		
За	Преку	Заради
<i>Наставник</i>		
Што сега Учениците знаат за детските права?	На кој начин принципите на детските права се набљудувани во училиницата или училишната заедница?	Како да се преземе иницијатива надвор од училиште; што научија децата за нивните идни животи?
Членови 13, 14, 28, 31 од Конвенцијата	Училиштето е како микро-општество. Децата дискутираат заедно и изнаоѓаат решенија за проблемите од нивниот живот. Постои интеракција и меѓу нив самите, а не само со наставникот.	Учениците размислуваат за реални ситуации и изнаоѓаат решенија за проблеми кои се реални за нив.
<i>Ученици</i>		
Што ние/јас научивме за детските права?	Како јас/ние ги доживевме детските права на час?	Каква иницијатива сум способен да преземам сега?
Знам дека децата имаат посебни права, детски права. Знам дека 20 ноември е Меѓународен Ден на децата. Учам за да можам да разликувам чуда од реални решенија на секојдневните проблеми.	Се ислушавме едни со други и дознавме дека некои од нашите желби и проблеми можат многу да се раликуваат. Видовме како заедно можеме да изнајдеме решенија за проблемите.	Знам дека другите луѓе и јас имаме права, но морам да направам нешто за да се осигурам дека правата се заштитени - и моите и на останатите луѓе. Изнаоѓање на решение на проблем не е лесно; не можеме да ги решиме проблеми одеднаш. Некои од нашите желби нема да се исполнат уште долго време.

Потребни материјали

Празни листови хартија

Моливи во боја или пенкала

Шема за сечење фигури на “момчиња и девојчиња“, или фигури исечени од наставникот

Ножици ако е потребно

Костуми, ако е потребно за играта на улоги

Тек на активностите

Активност 1

Наставникот црта две личности на таблата: обична жена/ маж и волшебник. Учениците поделени во парови, исто така ги цртаат двата лика на листови хартија и се обидуваат да одговорат на следните прашања:

- Како се однесува обична личност во дадени ситуации?
- Како постапува волшебникот во истите ситуации?

После неколку минути, наставникот им вели на учениците да застанат пред таблата во полукруг, за да можат сите да гледаат во неа без пречки (во големи паралелки можеби е потребно учениците да застанат во два полукруга). Наставникот ги става одговорите на учениците во претходно подготвена табела - без да ги коментира. Во нашиот случај се очекува од учениците да предложат решенија за долу наведените ситуации. Поточно, што би можел да направи обичен човек во случаи на глад, сиромаштија, досада, роденден, а што еден волшебник.

	Обична личност (цртање)	Волшебник (цртање)
Глад		
Сиромаштија		
Досада		
Роденден		

Наставникот бара од учениците да ги коментираат своите идеи/решенија, а потоа им ги поставува следните прашања:

- Дали во вашите цртежи се забележуваат постапки на добар и лош волшебник?
- Кога последен пат некој од вас посакал да стане волшебник и зошто?
- Кои се вашите најголеми желби во овој момент?

Наставникот ги охрабрува учениците да ги искажат своите идеи и размислувања. Тој им објаснува на учениците дека ќе зборуваат за волшебници неколку пати во наредните неколку часа и им задава задача да погледнат слики со волшебници во списанија и книги и ако е можно да ги донесат на час. Им предлага од сликите и книгите да направат мала изложба.

Во останатиот дел од часот, учениците треба да ги завршат своите цртежи на волшебници и обични ликови и да ги обојат.

Активност 2

Во текот на седмицата, наставникот повеќе пати ги поттикнува децата да донесат слики и книги со волшебници и да ги довршат своите цртежи.

На почетокот на втората активност, наставникот ги потсетува учениците на претходните активности. Потоа од нив бара да ги разгледаат сликите, книгите и предметите што ги донеле или направиле сами и да ги пронајдат заедничките и различните елементи за сите нив?

Учениците сега седат во круг. Наставникот ги запознава со специјалните права кои се создадени со цел да се заштити и подобри животот на децата. Се препорачува во текот на активноста да се прочитаат делови од Декларацијата за правата на децата (1959). Поточно, учениците треба да обрнат внимание на вториот принцип во кој се вели:

На децата треба да им се овозможи да растат во добро здравје и во нормални животни услови. Тоа подразбира нивен: физички, морален, психолошки, ментален и социјален развој.

Децата треба да уживаат во слободата и почитта на нивното лично достоинство.

Многу е важно учениците да го разберат овој принцип. Со помош на детските идеи и асоцијации, наставникот го објаснува концептот и како тие се поврзани.

Потоа наставникот поставува на подот околу 40 ликови на момчиња и девојчиња (види ги картичките за детските права на крајот од прирачникот). Ги дели ликовите на четири групи и им објаснува на учениците по што тие се разликуваат.

- Група 1 пораснала во физичко здравје.
- Група 2 пораснала во морално здравје.
- Група 3 пораснала во ментално здравје
- Група 4 пораснала во општествено здрава средина.

Наставникот ги прашува учениците: што е тоа што им недостасува на децата од секоја група. За да можат да одговорат на прашањето, наставникот мора преку примери да им ги објасни на учениците термините физичко, морално, ментално здравје како во следниот пример.

- Кога велите детето расте во физичко здравје, нема топла облека,
- Кога расте во морално здравје, значи има лоши пријатели
- Ако расте во ментално здравје, значи му недостасуваат книги, образование;
- Кога расте во општествено здрава средина, нема пријатели

На секој од ликовите (фигурите) на деца поставени на подот, наставникот го запишува она што му недостасува и го враќа назад. Ги замолува учениците да ги искажат своите разлисувања. Учениците можеби нема успеат да одговорат на сите барања; во тој случај наставникот треба да им даде поддршка (но не и одговорите).

Откако учениците со помош на наставникот ќе ги идентификуваат детските потреби (што им недостасува на детските ликови-фигури), се навраќаат на волшебниците. Учениците се делат во групи од по тројца. Секоја група добива онолку хартиени ликови - фигури колку што има членови во групата.

Наставникот ги поставува следните прашања:

- Дали сите деца живеат во исти услови? Зошто едни се среќни а други несреќни?
- Како може да им помогне вошебникот?
- Што може тој да направи децата да се чувствуваат добро и утре и задутре?
- Како обичните луѓе ги заменуваат волшебниците?

Учениците повторно се распоредуваат во круг и ги предлагаат своите магични решенија.

Активност 3

Наставникот уште еднаш ги повторува 10-те принципи на детските права. Ги стимулира учениците да размислуваат за случки од секојдневниот живот во кои нивните соученици, пријатели, постари или помлади другари или тие самите не се чувствувале добро. Како примери наставникот може да ги посочи следниве места и случки:

Места

- Училницата;
- Училишниот двор;
- Патот до училиште.

Случки

- Карање и несогласување;
- Дома нема ручек;
- Ненапишана домашна задача;
- Насилници тепаат други ученици;
- Караница со другар;
- Немаш зимска јакна;
- Немаш соодветна спортска опрема.

Наставникот бара од учениците да се стават во улога на волшебници. На овој начин тие ќе вежбаат како да донесуваат решенија за горе наведените ситуации.

На почеток учениците ќе се обидуваат да предлагаат решенија за 2 или 3 случки. Потоа учениците формираат мали групи и се определуваат за една случка со која сакаат да се справат (се очекува случката како „насилници тепаат други ученици“ да ја изберат повеќе пати).

Децата треба да одиграат сцена која ја покажува ситуацијата како во прашањето, и да предложат решение кое ќе го искажат преку игра на улоги.

Наставникот ги поддржува групите, дава предлози и ако е потребно слуша. Играта на улоги предвидена во четвртата активност учениците можат да ја збогатат со употреба на костуми.

Активност 4

Учениците ги играат своите улоги на час.

Потоа дискутираат како овие улоги може да бидат имплементирани во нивниот секојдневен живот.

- Кои ситуации ги откривме?
- Како реагираме на нив откако ги дискутиравме на час?
- Дали можеме да се поддржиме едни со други?
- Дали да основаме клуб на „Добри волшебници“?
- Дали треба да ги информираме учениците во прво, трето и четврто одделение на Меѓународниот Ден на Децата (20 ноември)?

Нашите права-наше богатство

План на активностите

	Клучни прашања/ содржини	Клучна задача	Потребни материјали
Активност 1	Зошто се потребни посебни права за децата?	На учениците им се претставува „скапоцената кутија“, а тие дискутираат како да ја испланираат правилно	Предмети кои можат да се користат за претставување на одредени детски права (демонстрација и инспирација); картички со правата на децата
Активност 2	Мојата скапоцена кутија - Нешто специјално	Учениците ја декорираат нивната кутија и се подготвуваат за нивните „скапоцености од детски права“.	Секое дете донесува метална, дрвена или картонска кутија на училиште; копчиња во боја, парчиња облека итн; лепак и ножици
Активност 3 (после период од неколку недели)	Моја скапоцена кутија, твоја скапоцена кутија!	Учениците ги покажуваат нивните скапоцени кутии преку подготвување изложба на нивните клупи.	Ученичките скапоцени кутии (со содржината)
Активност 4 (пред 20 ноември)	Како може да се организира изложба?	Децата ги изложуваат нивните скапоцености за да можат сите останати ученици да ги видат	Учениците наоѓаат простор за изложбата

Образовни цели

Учениците стекнуваат продлабочени знаења за детските права. Во текот на подолг временски период тие ги проучуваат детските права обидувајќи се да пронајдат предмет кој што ќе илустрира некое од правата. Секој ученик ќе пронајде сопствени решенија.

Во смисла на теорија на учење, задачата им дозволува на тие што учат активно да си го организираат процесот на учење, што значително ја зголемува можноста да стекнат поголеми знаења.

Секој ученик си изработува сопствена скапоцена кутија. Така, децата посилно се идентификуваат со нивните права, емоционално и интелектуално.

Овој проект се реализира подолго време и ги стимулира учениците да ги дискутираат и споделуваат своите идеи.

По повод Меѓународниот ден на децата (20 ноември), во училиштето може да се организира изложба на детски кутии кои ги претставуваат детските права. Таа ќе ги поттикне и стимулира и учениците од пониските одделенија да направат нешто слично.

Клучни прашања за рефлексija на часовите по детски права		
За	Преку	Заради
<i>Наставник</i>		
Што сега децата знаат за детските права?	На кој начин принципите на детските права се набљудувани во училиницата или училишната заедница?	Како да се превземе иницијатива надвор од училиштето; што научија учениците корисно за во иднина?
Сите детски права се претставуваат и дискутираат.	Секој ученик со уживање го користи правото да создава сопствен уметнички израз. На овој начин им се зголемува самодовербата на учениците и научуваат повеќе за себе и останатите.	Учениците учат да донесуваат одлуки и да ги аргументираат решенијата што ги донеле.
<i>Ученици</i>		
Што научив за детските права?	Како јас/ние ги доживев детските права на час?	Каква иницијатива сум способен да превземам сега?
<p>Ги проучувам детските права веќе подолго време. Донесувам одлуки според членовите од Конвенцијата за детски права, а тоа ќе можам да го направам само ако нив правилно сум ги разбрал.</p> <p>Дознав дека не е лесно да се разбере содржината на Конвенцијата за детските права.</p>	<p>Прекрасно е доколку училиштето стане средина во која ќе можат да се видат толку убави дела.</p> <p>Сега уживам да сум во училиште.</p>	<p>Сега сите членови од Конвенцијата се еднакво важни за мене. Размислував околу тоа во кои членови можам особено да придонесам., и за тоа кои членови се особено важни за различни семејства, региони, земји и што можам да направам за да им помогнам.</p>

Потребни материјали

Картички со правата на децата

„Скапоцени кутии“

Колекција од материјали преостанати од претходните активности

Лепило

Костуми за играње на улоги (ако е потребно).

Тек на активностите

Активност 1 (во септември)

Наставникот црта на таблата една празна кутија, картички со детските права и два предмети, на пример:

- Членот 7 од Конвенцијата за правата на децата вели: секое дете има право на сопствено име со самото раѓање. До соодветната картичка за ова право (картичките се наоѓаат на крајот од прирачникот) наставникот поставува некој предмет што го симболизира ова право (на пример: мала свеќа како симбол на крштевањето, роденденска торта на која е напишано нечие име и сл);
- Член 28, право на образование - молив, книга и сл.

Потоа наставникот им го објаснува на учениците планот на активностите. Им соопштува дека активностите треба да завршат до 20 ноември – Меѓународниот ден на децата.

- Дотогаш секој ученик треба да ја заврши изработката на кутијата, односно да ја наполни со предмети кои ги симболизираат сите права на децата (по примерот на наставникот објаснет на почетокот на првата активност).
- Секој ученик сам избира и одлучува кои предмети ќе ги стави во кутијата.
- На почеток, секој ученик избира кутија, а потоа самостојно ја украсува, декорира. На неа мора да стои името на сопственикот.
- Секој ученик треба да ги исече картичките со правата на децата и да ги стави во својата кутија. А потоа го започнува ловот на богатство.
- Децата слободно ги искажуваат своите идеи и предлози во врска со дизајнирањето на кутиите.
- Ако е потребно, наставникот треба да обезбеди лепило, боички и четки.

Активност 2

Учениците имаат обврска да пронајдат материјали потребни за подготовка (декорација) на своите кутии. Меѓусебно си помагаат и се навикнуваат да го споделуваат работниот материјал. Учениците исто така дискутираат каде можат да пронајдат соодветни предмети – симболи за секое детско право од Конвенцијата.

Преку активноста наречена „Лов на богатство“ учениците ќе ги запознаат и правилно ќе ги разберат детските права. На тој начин тие ќе умеат да одберат и соодветни предмети за нив.

Додека учениците се во потрага по предметите, тие треба да соработуваат, да разменуваат идеи, заеднички да разговараат за пронајдените предмети. Се очекува да се создаде одреден вид на натпревар помеѓу нив за тоа кој ја има најубавата кутија со најоригинални и креативни идеи. Во таков случај наставникот нема потреба дополнително да ги стимулира и мотивира учениците.

Активност 3

Една недела пред Денот на децата (20 ноември): учениците ги покажуваат предметите кои ги пронашле. Потоа ги презентираат своите идеи околу поврзувањето на предметите со детските права .

Учениците објаснуваат зошто избрале токму таков предмет за некое од правата. Наставникот не дава лично мислење, не ја проценува, ниту пак осудува работата на учениците. Ги почитува нивните идеи. Под водство на наставникот се води дискусија околу можностите одделението да организира изложба за другите деца од училиштето.

Наставникот ги прашува учениците дали имаат идеја како да се направи тоа: Како да се употребат стаклените кутии – ако ги има? Дали да се постават мали табли во училишната зграда? Дали да ја претворат училницата во музеј на детските права на денот - 20 ноември? Можеби треба се провери дали и друго одделение го има истиот план. Да направат план и организација на изложбата? Дали да го поканат директорот, училишниот педагог, социолог, психолог, други наставници, родители, техничкиот персоналот во училиштето? Дали треба да има некаков вид на отворање на изложбата? Дали требаат подготовки, учениците да напишат песна по повод оваа пригода и сл.?

Активност 4

Меѓународен Ден на децата, 20 ноември (или некој ден претходно).

Децата организираат изложба и ги информираат другите деца.

Наставникот треба да одлучи дали е потребно да одржи кратко предавање за важноста на денот, што воедно би значело и отворање на изложбата.

Сами ги составуваме правилата во нашата училница

План на активностите

	Клучни прашања/содржини	Клучна задача	Потребни материјали
Активност 1	Кои права ги поседува секоја личност во училницата?	Работа во групи, децата подготвуваат список на правила на нивниот час	А4 листови хартија (по еден за секоја група)
Активност 2	За кое правило велите дека е добро правило? Зошто се потребни правилата?	Децата размислуваат за принципот на ред и правила	Документи во кои постојат информации за значењето на правилата во демократијата; А4 листови хартија
Активност 3	Дали во нашето одделение навистина се почитуваат детските права?	Работејќи во групи децата изнаоѓаат правила во согласност со детските права.	Прирачници, копирани или напишани од учениците.
Активност 4	Создавање на правила во групи и согласување со правилата на час	Учениците ги споредуваат своите размислувања и се обидуваат да заземат заеднички став во однос на правилата.	

Образовни цели

Ако ги споредиме правилата на однесување кои важат во училиница со човековите или детските права, ќе увидиме дека овие правила се многу по строги, бидејќи со нив со сигурност се воспоставува ред и работна атмосфера во одделението.

Човековите и детските права не се само основа на правните норми. Ако правилно се разберат и применат тие служат и како инструменти, водичи во процесот на градење еднаквост и правда во секојдневниот живот. За учениците училиштето е многу важно; за некои од нив дури и центар на нивното секојдневно живеење. Но, училиштето е многу повеќе од тоа: тоа е единственото место каде учениците можат да научат како да се однесуваат во заедницата. Училиштето поточно училиницата, со својата структура и водство претставува мало општество.

Тоа што учениците го научиле во училиницата, независно колку е корисно или не, со голема веројатност се пренесува и надвор од училиштето и училишната заедница.

Правата и обврските се нераздвоиви. Секогаш кога се зборува за правата, се мисли и на обврските. Тие се како денот и ноќта, како летото и зимата. Правата и обврските зависат едни од други. Човековите и детските права не можат да се разберат доколку не се почитува меѓузависноста на правата и обврските.

Преку овој проект учениците ќе проучуваат неколку членови од Конвенцијата на правата на децата и тоа: членот 12 - правото на почитување на мислењето на детето; членот 13 - правото на слобода на изразување; членот 28- правото на образование и членот 31- правото на слободно време и рекреација.

Клучни прашања за рефлексija на часовите по детски права		
За	Преку	Заради
<i>Наставник</i>		
Што сега децата знаат за детските права?	На кој начин се доживуваат детските права во училиницата и училишната заедница?	Учење како да се превземе иницијатива надвор од училиштето: Што научија децата корисно за нивната иднина?
	Преку оваа тема, децата непосредно дознаваат дека на сите луѓе им се потребни правила за да можат да живеат заедно; Разбираат дека со помош на детските права се создава таков систем на правила.	Децата знаат како се воспоставуваат пра-вила во демократско општетсво. Ќе умеат да учествуваат во демо-кратските процеси на донесување одлуки.
<i>Ученици</i>		
Што научив за детските права?	Како ги доживеав детските права на час?	Каква акција сум способен да превзе-мам сега?

<p>Сега знам дека имам право да учествувам во изработката на правила кои ќе се почитуваат во нашата училишница. Свесен сум дека развојот на Конвенцијата на детските права било сличен процес.</p>	<p>Децата разбираат дека правата и обврските се нераздвоиви. Осознаваат дека правилата и правата се создадени од страна на луѓето и за луѓето, дека се менливи и дека секој оној кој се обврзал дека ќе ги почитува, не му е лесно да го направи тоа.</p>	<p>Сега можам да најдам слични правила за соживот во моето семејство, спортски клубови или заедно со моите пријатели. Треба да се потрудиме што повеќе луѓе да земат учество во изработка на некакви правила, но и да се подготвени на компромис (изноаѓање на заедничко решение).</p>
--	---	--

Потребни материјали

Исечени слики од списанија и весници
 Ножици
 Лепило
 Списанија
 Листови хартија

Тек на активностите

Активност 1

Наставникот им ги објаснува целите на овој проект.

Потоа води разговор со учениците за „правата и должностите“ со цел да ги утврди нивните претходни знаења од оваа област.

Активностите се реализираат според следниве чекори:

1. Учениците се делат во три, шест или девет групи во зависност од големината на одделението (за формирање на групите наставникот треба да употреби некоја техника: картички, броење и сл)¹. Пожелно е да нема повеќе од пет ученици во група.
2. Секоја група назначува известувач – ученик кој ќе соопштува што сработила групата. Мошне е важно наставникот да обрне внимание како учениците ги избираат известувачите на групите.
3. Секоја група добива лист хартија, вертикално поделен на три еднакви дела. Наставникот им поставува на учениците задача, да одговорат на прашањето: Што се подразбира кога велеме-ученикот има право? (како се однесува, по што се препознава).
4. Секоја од групите на првата третина од листот ги запишува одговорите на прашањето (вклучувајќи го и одговорот на наставникот) по бројчен редослед.

Наставникот бара од учениците да ја оценат својата работа; колку секој од нив помогнал на групата во решавањето на задачата. Што направиле останатите во групата, колку тие помогнале во работата на групата? На овој начин, спонтано учениците стекнуваат вештини за самооценување.

¹ Бројот на картичките треба да биде еднаков со бројот на учениците во паралелката. На нив се насликани неколку типа на предмети во зависност од бројот на групите кои наставникот сака да ги формира со учениците. На пример: за да подели 30 ученици во 5 групи, на наставникот му се потребни по шест картички од секој тип на предмети (балон, сонце, цвет, облак, книга). Учениците ги извлекуваат картичките и сите оние кои извлекле картички со ист предмет на нив, сочинуваат работна група.

5. Листовите со одговорите, по принципот на вртелешка се разменуваат меѓу групите (групата А го дава својот лист со одговори на групата Б, групата Б го дава својот лист со одговори на групата В, В на А).

6. Секоја група треба да ги земе во предвид одговорите на претходната група. Можни одговори: Ученикот треба да оди на училиште.... ги советува другарите да не бегаат од часови....се однесува културно...сака и другите да му се обраќаат културно;... бара од другарите да го слушаат кога зборува,.... ги слуша другарите тие кога зборуваат....секогаш тропа на врата пред да влезе...се лути кога мајка му нема да тропне пред да влезе во неговата соба.

Во средната третина од листот, учениците добиваат задача да ги запишат и одговорностите кои произлегуваат од правата. (Редниот број на одговорите за *правата* треба биде ист со редниот број на одговорите за *одговорностите* кои произлегуваат од тие права)

7. На крајот од оваа и пред почетокот на следната активност, наставникот ги собира листовите и проверува како учениците одговориле на задачата.

Активност 2

Наставникот ги охрабрува учениците да дискутираат за основните прашања кои се однесуваат на правилата:

- Што ме вознемирува во врска со правилата?
- Зошто сум задоволен кога има правила?
- Кој ги поставува правилата?
- Кој одлучува кои правила ќе се почитуваат?

Следниот текст може да им помогне на учениците да најдат одговори за првите две прашања.

Материјали: Работни листови за важноста на дисциплината и редот во демократијата

1. Редот е неопходен насекаде. Група која не почитува ред и правила не може да биде демократска.
2. Мора да постојат ограничувања. Правилата може да бидат погрешни или несоодветни. Но, се додека не се заменат со други, мораат да се почитуваат. Тие се променливи.
3. Од самиот почеток, децата треба да учествуваат во создавањето и применувањето на правилата. Само на овој начин тие ќе можат да се идентификуваат со правилата.
4. Училишната заедница не може да функционира доколку не постои ред и взаемно почитување. Понекогаш е тешко да се обезбеди таква атмосфера.
5. Заедничкиот дух мора да се замени со натпреварувачкиот дух.
6. Пријателската атмосфера е од суштинско значење.
7. Социјалните вештини на наставникот имаат основно значење за демократско водство, развивање на чувство за припадност во групата, воспоставување на комуникација итн.
8. Групната комуникација е одржлива само во демократски водениот час.
9. Учениците, и машки и женски треба да се охрабруваат постојано да истражуваат нешто ново и да учат од грешките.
10. Во согласност со пропишаните граници мора да постои и одредена слобода. Само на овој начин е можно да се развие индивидуална одговорност.
11. Дисциплината и редот ќе се применуваат и почитуваат само ако им овозможуваат на поединците да се изразат и ако и помагаат на групата да воспостави задоволителен однос и работни услови.

**„Групата во која не се почитуваат
редот и правилата не е
демократска“**

Учениците продолжуваат да работат во истите групи како во претходната активност.

7. По проверката, наставникот им ги враќа листовите на групите. Овој пат работните групи имаат задача да предложат (најмногу) по 5 правила кои сметаат дека треба подолгорочно да се почитуваат во паралелката. Наставникот ги дава следниве инструкции:

- Правилата што ќе ги предложите треба да содржат позитивна порака – на пример: Да правиш нешто е подобро отколку да не правиш ништо.
- Правилата треба да бидат јасни и конкретни и да го опишуваат очекуваното однесување, на пример:
  - право** е - да бидеш слушнат
  - одговорност** е - да го слушаме оној што зборува
  - правило** е - да сме тивки додека другите зборуваат.

8. Листовите за одговори и по трет пат кружат помеѓу групите (на начин прикажан на почетокот на активността). Предложените правила групите ги запишуваат со поголеми букви во третата третина од листот хартијата. Оваа

третина од листот треба да ја исечат со ножици и да ја закачат на ѕид. Известувачите ги образложуваат предлозите на групите.

9. Гласање за правилата. Секој ученик има право да даде 4 гласа. Може да даде по еден глас на четирите правила кои смета дека се најважни за одделението или сите четири гласа да ги даде само на едно правило. Правилата со најголем број на гласови ќе бидат применувани во одделението. Можат да бидат напишани во посебен документ, потпишан од секој ученик.

10. Оценка за кооперативното учење. Наставникот ги прашува учениците дали се задоволни од работата во групата... што за нив било најкорисно, а што не? Колку се ангажирал секој ученик во работата на групата? Да посочат некое другарче кое највеќе работело во групата? Што направил тој?

Наставникот треба да ги убеди учениците дека е многу важно да ги почитуваат правилата, особено затоа што тие самите учествувале во нивното составување. Но, не треба да ги засрамува доколку некој од нив прекрши некое правило.

Активност 3

Вовед: наставникот ги потсетува учениците на детските права. За повеќето деца ова е повторување. Ги прашува:

- Зошто се создадени детските права?
- Како се поврзани со човековите права? Зошто се потребни детски права кога веќе постојат човекови права?

За оваа активност наставникот избира уште неколку детски права. На пример:

Член 12, право на сопствено мислење и интереси;

Член 13, право на слобода на изразување;

Член 28, право на образование;

Член 31, право на слободно време и одмор.

Учениците повлекуваат (на флипчарт хартија) две нееднакво широки вертикални линии (колони). Избираат 4 правила (од оние кои сами ги составиле) и ги внесуваат во левата (потесната) колона на листот.

Во десната (пошироката), ги запишуваат оние права и обврски кои сметаат дека придонеле за создавањето на овие правила. На пример: Ако мојот сосед, пријател или другар тврди дека има право на слободно време и одмор, тогаш кои обврски и задолженија произлегуваат од ова право за другите? Како училиштето го обезбедува правото на образованието според Членот 28? Како јас, како член на паралелката, можам да придонесам за успехот на ова правило?

Работен лист за учениците

Членови на групата (имиња):	
Права	Правила / задолженија
Член 12 Право на изразување на сопствените погледи и интереси На што се однесува?	
Член 13 Право на слобода на изразување На што се однесува?	
Член 28 Право на образование На што се однесува?	
Член 31 Право на слободно време и одмор На што се однесува?	

Активност 4

Известувачите на групите ги презентираат резултатите од групната работа. Пожелно е учениците да ја вреднуваат својата работа: да се осврнат на следниве аспекти:

- Како и пристапивме на задачата? (да ја оценат работата во група, донесувањето на заедничките одлуки);
- Што беше важно за нас? (Критериум и вредности);
- Што треба да направиме за да бидеме сигурни дека овие правила ќе се почитуваат?

Учениците ги прифаќаат правилата кои ги изработиле сами. Една група ученици добива задача да подготви документ кој ќе ги содржи тие правила. Сите ученици и наставникот го потпишуваат документот. Правилата ќе важат се до оној момент додека не се подготви нов документ. Документот треба да се презентира на Меѓународниот ден на децата како пример за владеење на демократијата во паралелката.

Детските права: уметничко дело!

План на активностите

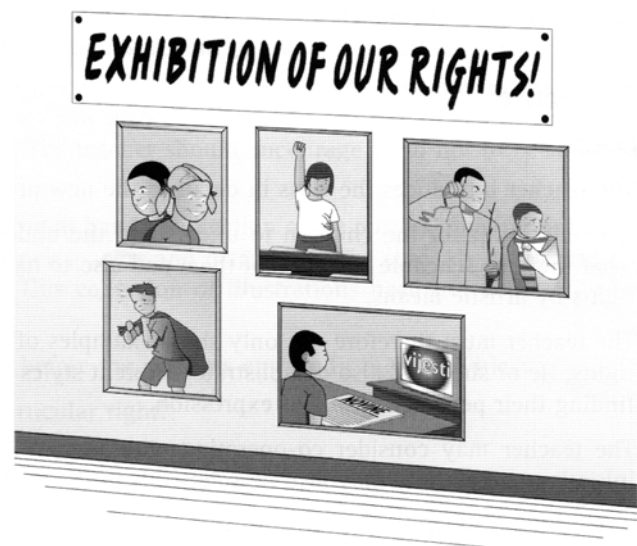
	Клучни прашања/ содржини	Клучна задача	Материјали
Активност 1	Што е уметнички проект? Како да ги претставам детските права од уметнички аспект?	Учениците одлучуваат кој член од Конвенцијата за правата на децата ќе го претстават како уметничко дело, и ги развиваат своите првични идеи.	Неколку списанија; картички со правата на децата
Активност 2-4	Како можат учениците и наставниците да соработуваат едни со други? Кои работници се бавни, а кои брзи?	Учениците изработуваат еден или повеќе уметнички проекти. Учат да прифаќаат помош и како да помогнат на другите.	Хартија, боички, лепило, списанија итн.

Образовни цели

Детските и човековите права многу често се поврзуваат со сложени политички, општествени и лични проблеми.

За реализација на овој проект потребно е учениците да се навратат на претходните сознанија стекнати во контекст на детските и човековите права. Овој пат учениците (уметници) добиваат задача да ја објаснат и изразат содржината на конкретен член од Конвенцијата за детските права, или дел од член преку илустрации. На овој начин, ќе се создадат убави картички за детските права, календари, каталози, брошури па дури и филмови. Говорна или пишана форма на изразување е дозволена само доколку е целосно разбирлива.

Преку овој уметнички проект, сите ученици кои веќе изработија скапоцени кутии, ќе можат да ги продлабочат своите знаења за детските права. Многу е важно децата повторно да проучуваат теми за кои што веќе имаат информации од други извори.

Ваквите знаења се потрајни и поквалитетни бидејќи се стекнати со помош на креативни и интегрални пристапи.

Препорака: наставникот треба навреме да ги испланира активностите, за да можат сликите да бидат прикажани на изложбата на Меѓународниот ден на децата, на 20 ноември, во училиштето, градското собрание или друга зграда од јавен карактер.

Целта е учениците да ја реализираат оваа задача со неопходната грижа и креативност.

Клучни прашања за рефлексija на часовите по детски права		
За	Преку	Заради
<i>Наставник</i>		
Што знаат сега учениците за детските права?	На кој начин принципите на детските права се набљудуваат на час и во училишната заедница?	Учење како да се превземе иницијатива надвор од училиштето: Што научија учениците за во иднина?
	Учениците сфаќаат дека тие на часовите по уметност развиваат оригинални идеи на изразување, што е многу важно за нив. На својствен начин тие ги претставуваат детските права (им даваат уметничко значење).	Учениците се емоционално оспособени за разбирање и осудување на секое прекршување на правата на децата. Ова го постигнале преку личниот пристап кон учењето и разбирањето на детските права.
<i>Ученици</i>		
Што научив за детските права?	Како ги доживеав детските права на час?	Каков вид на иницијатива сум способен да превземам сега?
Заедно со моите другари-ученици интензивно ги проучував детските права. Поставив многу прашања и знам дека не треба да се грижам ако сеуште не сум ги разбрал во целост. Ќе продолжам да учам.	Овој проект придонесе училиштето да го доживувам како свој втор дом; учествував при декорирањето; можам да ја изразам својата индивидуалност, а другите ме гледаат како индивидуа.	Станав свесен за моите уметнички способности; сега сум посмел и поуспешен во работата. Тие се дел од мојата личност, и понекогаш ми овозможуваат да се изразам многу подобро одколку со зборови и текст.

Потребни материјали

Текстови за правата на децата

Тек на активностите

Активност 1

Наставникот по детално го претставува новиот проект.

За учениците е важно да го разберат основниот принцип на работа во овој проект, да го почитуваат временскиот распоред на активностите и да имаат претстава како изгледа една уметничка изложба за правата на децата.

Затоа, наставникот не само што треба да им посочува примери, туку мора и да демонстрира различни стилови и постапки преку кои учениците ќе можат индивидуално уметнички да се изразуваат.

Наставникот треба да одлучи дали има потреба од соработка со наставникот по уметност или уметник од локалната средина и дали има можности за тоа. Ваква иницијатива можат да превземат и учениците.

По краткиот вовед во кој наставникот им ги објаснува на учениците целите, активностите и содржината на проектот, наставникот ги дели учениците во помали групи кои имаат задача да направат план на проектот.

Групите треба да утврдат:

кои материјали им се потребни;

- каков прибор за боење ќе употребуваат;
- потребата од помошни алатки;
- временски распоред (динамика) на активностите;
- големината на сликата, да подготват уметнички концепт;
- кога да ја планираат и организираат изложбата.

Групите ги искажуваат своите идеи.

На крајот на оваа активност, учениците добиваат едно од правата на децата кое согласно целите на проектот, треба да го претстават на уметнички начин. Бидејќи правата на децата во Конвенцијата се повеќе од бројот на учениците во паралелката, наставникот треба да одлучи на кој начин ќе ги доделува задачите на учениците. Треба да размисли што е најдобро:

- дали да им даде можност на учениците сами да изберат едно детско право на кое ќе работат во текот на проектот,
- дали на учениците кои се повешти и побрзи во работата да им се даде задача да илустрираат повеќе детски права од Конвенцијата,
- само заинтересираните деца да илустрираат повеќе права или
- паралелката да соработува со друга паралелка и на тој начин сите права ќе бидат опфатени со проектот.

Паралелката соработува со друг клас.

Секој ученик добива копија од сите права.

На децата им се задава следнава домашна задача, која треба да биде изработена за следната недела:

- прочитај и анализирај го правото кое што си го нацртал/кое ти било доделено тебе.
- Пробај да развиеш идеја како тоа право може да се претстави во уметничка смисла.
- Собери примери од списанија, весници и книги кои покажуваат различни илустрирани примери.
- Обезбеди ги материјалите кои што ќе ти требаат и донеси ги на училиште.

Активност 2

Учениците ги искажуваат и коментираат своите идеи. Важно е учениците да ги разберат нивните права за да можат да дадат примери како тие права се остваруваат. Наставникот треба да инсистира учениците сами да ги објаснат правата и начините на нивна илустрација.

Наставникот треба да даде само неколку коментари на идеите на учениците.

Учениците треба да ги презентираат своите идеи не само со зборови. Мотивирачки е за учениците, на пример, ако направат постери тие да бидат закачени во училницата. Овие презентации не смеат да бидат здодевни.

Активност 2- 4

Учениците можат да искористат половина од времето за втората наставна единица и следните две, за завршување на овој проект. Искуството покажало дека децата се повеќе мотивирани доколку не работат изолирани едни од други. Наставникот треба да ги охрабри да не се задоволуваат со првата идеја.

Наставникот може да го поддржи класот со правење колекција од уметнички постери, илустрирани реклами, дијаграми итн. исечени од весници и списанија. Децата пак, можат да донесат книги и исто така списанија од нивните домови. Оваа колекција не мора да биде поврзана со темата што се обработува.

Неопходно е да настане дискусија пред учениците да почнат со извршување на нивната задача:

- Како јас го разбираам конкретното право?
- Кои бои би му одговарале?
- На што ме асоцира ова право?

Некои совети:

- Ако се планира изложба во училиштето или во друга јавна установа, учениците треба да се согласат околу големината на хартијата и стилот на буквите.
- Дозволете им на учениците да си помагаат едни на други. Во ваков случај дозволете додатно работно време или зададете им домашна работа.
- Не се двоумете дали да назначите додатни задачи за посебно талентираните ученици. Можете да поканите уметник од локалната средина за да му дадете на вашиот клас инспирација и поддршка.
- Размислете внимателно дали сакате да организирате натпревар и награди за особено добро изработените задачи. Би предложиле ли да поканите локален весник да напише извешатај со фотографија.

Дали тоа што го сакам е се што ми треба?

План на активностите

	Клучни прашања/ содржини	Клучна задача	Потребни материјали
Активност 1	Кои се моите желби?	Учениците стануваат свесни за своите желби со тоа што си ги објаснуваат едни на други.	Слики за форми-рање на парови на ученици
Активност 2	Што им треба на луѓето? Што е убаво да имаат тие ?	Учениците умеат да ги разликуваат своите желби и потреби, основните потреби од оние за лично задоволство.	За домашна задача учениците треба да обезбедат: -стари списанија; -ножици за секој член од групата; -лепило; -празни листови, хартија; -голем искористен плик; -парче лента, приближно 4 м долго - 10 штипалки
Активност 3	Што се „желби“? Што се „потреби“?	Водени од некој критериум, учениците се согласуваат на 10 најважни потреби и желби.	Материјали обезбедени од учениците
Активност 4	Дали правата на децата го изразуваат она што тие го сакаат и она што навистина им треба?	Учениците ги споредуваат своите идеи со детските права и прават презентација на постери на Меѓународниот ден на децата.	Копија од Конвенцијата за детските права за секоја група; голем формат на хартија.

Образовни цели

Со цел да ги разберат детските и човековите права и што всушност претставуваат тие, учениците најпрво треба да ги идентификуваат своите потреби и желби. Иако се деца, тие треба да станат свесни за тоа што ги очекува во животот. Прво што треба да направат е слободно да размислат и да ги искажат своите желби и потреби, независно од тоа колку се тие нереални и невозможни.

Второ, треба да сфатат која е разликата помеѓу желбите и реалните потреби во животот. При тоа, тие во голема мера ќе се раководат според некои права од Конвенцијата за правата на децата. Во секој од чекорите многу е важно наставникот да стимулира и да ја води секоја дискусија. Можеби на моменти ќе биде принуден да им ги наметне на учениците своите норми и вредности, но се со цел учениците да донесуваат исправни одлуки.

Клучни прашања за рефлексija на часовите по детски права		
За	Преку	Заради
<i>Наставник</i>		
Што сега учениците знаат за детските права?	На кој начин се набљудуваат принципите на детските права во паралелката и училишната заедница?	Стекнуваат способности како да преземаат иницијатива надвор од училиштето: Што научија децата за во иднина?
	Оваа тема им нуди можност на учениците да ги изразат своите желби и потреби. Дознаваат дека нив некој навистина ги слуша и разбира.	Децата треба да сфатат дека секој-дневно ќе се соочуваат со важни животни прашања; согледуваат дека сите луѓе не умеат да се справат со проблемите на подеднаков начин.
<i>Ученици</i>		
Што научив за правата на децата?	Како ги доживеав детските права во паралелката?	Каков вид на иницијатива сум способен да превземам сега?
Научив дека детските права се однесуваат на нашите најважни потреби: активно учество, развој, здрав живот и заштита и се многу поврзани со мојот секојдневен живот.	Ќе можам да ги изразам своите желби само ако им верувам на наставникот и на моите соученици.	Ќе се обидам да внимавам повеќе на разликата меѓу желбите и потребите. Нема да ги кријам моите желби и соништа; ќе се обидам да ги остварам без да ги загрозам потребите на другите луѓе.

Потребни материјали

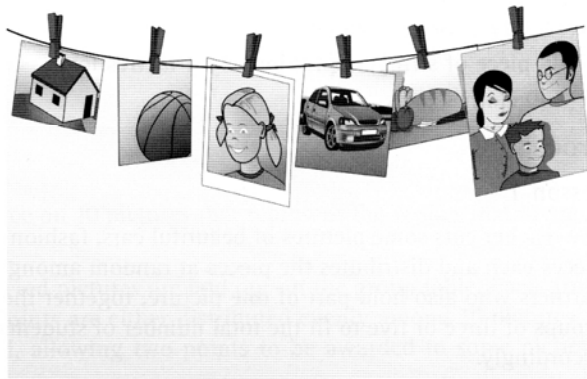
- Картички со детските права;
- неколку стари списанија со многу слики, на пример од млади луѓе или мода;
- Пар ножици за секој член од групата;
- Лепило;
- Неколку празни листови хартија;
- голем, веќе употребен плик;
- Јаже(врвка), приближно 4м долго;
- 10 штипалки

Тек на активностите

Активност 1

Наставникот им покажува на учениците неколку слики: убав автомобил, делови од облека или привлечни места за летување. Сликите ги пресекува на четири дела; деловите од сликите ги измешува. Учениците треба да извлечат по еден дел. Нивна задача е повторно да ги состават деловите на сликите, но пред тоа тие треба меѓусебно да ги споредат деловите од сликите (да утврдат кој ученик кој дел го поседува). Учениците кои ќе ги состават деловите на сликите стануваат членови на работна група. Бројот на исечените делови од сликите треба да биде еднаков со бројот на учениците во групите.

Неколку идеи за да се мотивираат работните групи:

Групите избираат известувачи и менаџери. Учениците - известувачи ќе ги презентираат резултатите од групната работа пред другите ученици и пред наставникот. Тие се одговорни да го пренесат заедничкото мислење, став на групата, а не сопственото. Менаџерите на групите го организираат работниот процес, се грижат сите членови на групата активно да се вклучат во работата.

Наставникот разговара со учениците според следниве прашања:

- Кои желби учениците најмногу ги помнат? Кои желби најмногу ги посакувале кога биле помали?
- Што ги направило особено среќни кога тие биле околу седмата или десеттата година од животот? Што би ги направило најсреќни денес?
- Дали можат да ги определат желбите на возрастните?

Учениците од секоја група ја лепат сликата (составена од деловите) на лист хартија, а потоа составуваат листа на желби карактеристични за нивната возраст.

Заеднички определуваат наслов. Групите ги презентираат резултатите.

Мини постерите се закаченуваат во училницата.

Учениците добиваат нова задача за следната недела.

Секоја група треба да ги обезбеди следниве работни материјали:

- неколку списанија, илустрирани ревији со многу слики (за младите, модата);
- ножици за секој член од групата;
- лепило;
- неколку празни листови хартија;
- голем, употребен плик;
- јаже, врвка, приближно 4 м долга;
- 10 штипалки

Активност 2

Учениците продолжуваат со работата во групи. Разговараат за следните прашања: Што би сакале да имаме? Што би било убаво да имаме? Што итно ни треба?

Учениците (во парови) во рамките на групите ги разгледуваат списанијата и другите материјали. Нивна задача е да ги пронајдат и исечат сите оние слики кои симболизираат нематеријални желби и потреби.

Секој пар треба да собере приближно 10 слики, што значи дека се добиваат 20 слики за ниво на група. Сликите ги нумерираат од 1 до 20.

Групата прави ранг листа на сликите според важноста, имајќи ја во предвид разликата помеѓу желбите и потребите на основно ниво и повисоко ново (лично задоволство). Списокот може да изгледа вака:

Основно ниво	Лично задоволство
дом добра храна пријатели хигиена	среќа фудбал автомобил мода

Активност 3

Секоја група добива задача да избере по 10 слики на кои се претставени најважни (според нивно мислење) желби.

Активноста се реализира на следниот начин: предложените слики (желбите кои ги изразуваат) ги нумерираат и ги поставуваат на таблата. Секој член на групата може да даде 10 бода; тој има право бодовите рамномерно да ги распредели на секоја слика или пак сите 10 бода да ги додели на една слика (има можност на некои слики да се дадат и по 2 бода)..

Секој ученик во рамките на групата прави ранг листа на сликите и на добиените бодови. Сликите со најголем број бодови се всушност најомилени на групата. Групата со помош на штипалките ги закачува сликите на јажетото и тоа по следниот редослед:

- на лево од јажетото, сликите кои ги претставуваат нашите основни потреби (потреби кои не се неопходни за достоин живот);
- на десно, сликите на кои се претставени нашите основни потреби (без кои ниieden човек не би можел да опстојува).

Активност 4

Групите продолжуваат со својата работа, а за тоа потребни им се следниве материјали:

- 10-те избрани слики;
- 10 листови хартија, А3 големина;
- Примерок од Конвенцијата за правата на децата.

Тек на активноста: наставникот бара од учениците да ги прочитаат детските права на глас (добро е тоа да го прават повеќе ученици).

Потоа им задава задача: да ги поврзат детските права со потребите кои произлегуваат од нив.

Активноста треба да заврши со изработка на 10 постери според понудениот шематскиот приказ подолу. Постапки: За изработка на постерите се користат големите листови од хартија-А3 формат. На левата страна од листот учениците (групите) треба да ги залепат десетте слики за кои се определите во активноста бр.3. На десната, пошироката страна од листот, учениците треба да ги наведат членовите од Конвенцијата за детски права кои соодветствуваат на потребите претставени преку сликите (на левата страна од листот). Потоа учениците (групите) треба да ја објаснат поврзаноста помеѓу сликите, потребите/желбите, и детските права.

Шематски приказ на постер

Овде постави ја твојата слика	<p>Член 7 Нашето име и националност</p> <p>При раѓање, имаме право да добиеме име, националност и ако е можно да бидеме згрижени од родителите или од некој друг кој најдобро ќе го направи тоа.</p> <p>Член 8 Зачувување на сопствениот идентитет</p> <p>Имаме право да го заштитиме и зачуваме нашето име, националност и семејни врски.</p> <p>Член 10 Семејно обединување</p> <p>Во случај кога влегуваме или напуштаме некоја држава, за да бидеме обединети со нашите семејство, државите имаат одговорност да го решат нашиот случај брзо и на хуман начин. Исто така, ако нашите родители живеат во друга држава, ние имаме право на личен и директен контакт со нив.</p>
-------------------------------	--

Учениците треба да одлучат дали постерите ќе бидат изложени во училишната зграда по повод Меѓународниот ден на децата.

Сами изработуваме постер!

План на активностите

	Клучни прашања/ содржини	Клучна задача	Потребни материјали
Активност 1	Како ги разбираме членовите од Конвенцијата за детските права?	Учениците избираат членови од Конвенцијата за понатамошно продлабочено проучување според критериумите кои важат за следните две теми.	Примероци од Конвенцијата за правата на децата.
Активност 2	Дали секој ученик го разбира критериумот? Како може наставникот да даде поддршка без наметлива интервенција?	Учениците работат според динамиката на работа во мали групи. Ги анализираат членовите од Конвенцијата, дизајнираат диаграми.	Списанија, хартија, лепило, ножици
Активност 3	Што научивме? Колку беше сложена нашата задача? Како ја искористивме нашата слобода на изразување?	Учениците сами влијаат на процесот на работа и учење и дискутираат како да ги претстават своите изработки.	Изработени постери

Образовни цели

Човековите и детските права ќе останат само зборови запишани на хартија доколку не добијат конкретно значење во животот на една личност. Затоа, тие треба да се проучуваат на конкретни примери; да се применуваат во секојдневниот живот и да се идентификуваат ситуациите во кои се тие прекршени. Но, само првиот чекор одзема доволно време.

За да ги разберат учениците своите права, што е цел на оваа активност, тие мора нив да ги практикуваат.

На почеток наставникот треба да им напомене на учениците дека учениците – адолесценти понекогаш се лутат кога ќе се споменат детските права. Тие едноставно не сакаат да бидат нарекувани деца. Сепак, правата на децата важат и за нив, барем се додека не наполнат 18 години. Адолесцентите треба да сфатат дека правата на децата се инструмент кој им помага во случаи кога им е нанесена неправда, односно инструмент како да се дојде до правдата. Исто така, цел на проектот е учениците да организираат изложба - ако е можно на 20 ноември, со изработка на постери за сите детски права. Секој постер треба да содржи неколку елементи: опис на содржината, анализа и илустрација, информации за користени методи и техники во истражувањето.

Од дидактички аспект, изложбата може да предизвика нови иницијативи за дополнување на одреден член од Конвенцијата. Наставници можат да бидат ангажирани како членови на жири комисија која ќе го избере најубавиот постер. Добро е да се обезбедат симболични награди за победниците (на пример, билети за кино, ваучери за книги).

Примерите за повредени детски права што учениците ќе ги употребуваат во текот на проучувањето на оваа тема, треба да ги обезбедат од различни печатени медиуми (од секојдневниот живот, од меѓународни случувања) . Затоа, читање на списанија и книги ќе биде основа на подготовка на оваа задача. Без работа во групи, учениците не би ги постигнале предвидените цели.

Проектот треба да се реализира во времетраење од 4 наставни часа. Читателот може да забележи дека сите предвидени активности во него се заемно поврзани. Тие заедно оформуваат една целина. Учениците треба сами да утврдат време и динамика на активностите кога работат во групи.

Клучни прашања за рефлексија на часовите по детски права		
За	Преку	Заради
<i>Наставник</i>		
Што знаат сега децата за детските права?	На кој начин се разбираат принципите на детските права во училницата и училишната заедница.	Способности како да се преземе иницијатива надвор од училиштето: Што научија децата за животот?
Децата учат како да ги анализираат детските права користејќи систематски пристап.	Децата ја гледаат училницата и училиштето како стимулирачка средина. Дневните весници се претвораат во материјали за работа. Учениците имаат можност да согледаат што им се случува секојдневно..	Знаат како треба да се презентира постерот. Умеат да забележуваат и презентираат важни работи надвор од училиште.
<i>Ученици</i>		
Што научив за детските права?	Како ги доживеав детските права на час?	Каков вид на иницијатива сум способен да превземам сега?
Сфатив како треба да се протолкуваат членовите за детските права во Конвенцијата. Научив нешто што досега не сум го знаел; Научив како да ги анализирам и размислувам за нив.	Сфатив дека наставникот и моите соучениците во текот на работата можат да ме охрабруваат, но и да ме предизвикаат. Двата вида на интеракција се корисни за мене.	Подготвен сум да земам учество во јавна дебата на теми кои ги разбираам. Спремен сум да го кажам моето мислење за детските и човековите права, но и да ги слушнам мислењата на другите

Потребни материјали

Големи листови хартија
 Хартија во повеќе бои
 Пенкала
 Ножици
 Лепило
 Стари списанија и весници
 Слики и фотографии
 Текст за Конвенцијата на правата на децата
 Картички со детските права

Тек на активностите

Активност 1-3

На почеток, наставникот им ги најавува на учениците активностите кои тие заедно со наставникот треба да ги реализираат на следните четири часа. Учениците од паралелката треба да разберат дека нивна задача е да изработат постери со кои ќе ги претстават детските права, по можност и на натпревар.

Активностите во рамките на проект ќе се реализираат во работни групи составени од тројца ученици. Постапките за сето ова се објаснети подолу во текстот.

Конвенцијата за Правата на децата содржи 54 члена. Членовите од 1 до 41, а можеби и до 42-от се многу важни и значајни за учениците. Без разлика на тоа каков избор ќе направи наставникот, повеќе од јасно е дека учениците ќе имаат можности да проучат повеќето од нив.

На почеток, Сите ученици имаат задача да ја прочитаат Конвенцијата за детските права. Потоа секој ученик треба да определи по три члена (права) од Конвенцијата за кои смета дека се особена важност за секое дете .

Тоа се прави на следниот начин:

Наставникот ги поставува на таблата картичките за детските права (нумерирани од 1 до 42). Секој ученик ги избира трите (за него) најважни картички (права) впишувајќи го знакот (♥) до соодветните карти.

Потоа, наставникот поттикнува дискусија, овозможувајќи му на секој ученик да го искаже своето мислење.

Кои се целите на оваа активност?

- учениците да согледаат како изборот на нивните приоритети влијае врз самите нив и врз општата клима во паралелката, особено кога тие се адолесценти;
- да се утврдат принципите од кои тие се водени при изборот на приоритетите;
- да се утврдат елементи кои се оставени во позадина;

Следен чекор е формирање на работни групи. Наставникот одлучува кој начин (техника) ќе го употреби за тоа: по случаен избор, ќе дозволи учениците сами да избираат соработници или нешто трето. Како и да е, наставникот треба однапред да им го соопшти на учениците критериумот за формирање на групите.

Пред да започнат со работа, учениците во групите мора добро да се организираат и да си зададат меѓусебно задачи. Учениците можат да им дадат и имиња на своите групи. Секоја група избира тројца менаџери: првиот да се грижи за времето, вториот за материјалите и третиот да ја координира работата во групата. Групата запишува за што е одговорен секој член. Овие работни планови се закачуваат во училницата. Подоцна, групите ќе ги посочат членовите на кои што работат. Ваквата организација и определување на улоги во групите ќе им овозможи на учениците да развијат социјални вештини и ќе ги поттикне кон постигнување на целите на проектот.

Во меѓувреме, наставникот ги утврдува приоритетите на учениците (ги откачува од таблата сликичките (правата) за кои се определиле најголем број ученици. Десет од нив ги поставува на маса (од опачина).

Секоја група подготвува постер за правата на децата.

Постерот се состои од:

- наслов согласно детското право кое се проучува;
- текст за членот од Конвенцијата за правата на децата;
- слика која го симболизира правото;
- напис од списание или весник кој се однесува на правото; пример за тоа како е прекршено правото и објаснување како се поврзани членот и написот меѓу себе.

По завршување на постерот, групата ќе избере уште еден член (детско право) од преостанатите и ќе направи уште еден постер на истиот начин.

Работните групи ја проучуваат својата задача; определуваат список на потребни материјали и бележат прашања кои произлегуваат во текот на работата.

Сите членови на групите треба да се согласат со подготвените планови, да ги реализираат. Што е тоа што треба да се направи? Каков материјал да се обезбеди? Што може некој член на групата да донесе од дома? Како временскиот менаџер го поставува распоредот? Каде ќе бидат сместени материјалите?

Наставникот треба да им зададе на учениците задача да ги обезбедат потребните материјали за овој проект барем неколку недели порано.

Пред почеток на секоја групна форма на работа, наставникот треба да ги повика учениците на краток состанок на кој тие ќе ја проценат својата работа од претходната активност (рефлексивна и средување на впечатоците). Следниве неколку прашања можат да помогнат:

- Што се сработи добро?
- Каде ни требаше помош?
- Како ги одигравме нашите улоги во групата?

Наставникот исто така треба да разговара со учениците околу натпреварот. Каде ќе се реализира и кога? Кој ќе биде водител на натпреварот? Кој ќе биде поканет? Кои ќе бидат членовите на жири комисијата?

Активност 4

На крајот на проектот, односно по изработката на постерите, паралелката заедно со наставникот треба да направи кратка анализа на целокупната работа. Како се одвиваше процесот на изработка на постерите? Кој ученик во кој дел од работата се истакнуваше особено? Колку наставникот им даваше поддршка на учениците? Ова е можност да се утврди вистинската состојба со правата на децата.

- Што мора да се направи за да се подобри ситуацијата?
- Кои се нашите можности?
- Кого треба да информираме, а кого да вклучиме?

Учениците исто така, треба да одлучат каде ќе се чуваат постерите. Можеби треба да се одржи специјална изложба, на Меѓународниот ден на децата (20 ноември), во градското собрание или некоја невладина организација.

Зошто мораме да почитуваме правила?

План на активностите

	Клучни прашања/содржини	Клучна задача	Потребни материјали
Подготовка	Учениците идентификуваат примери во кои е прекршено некое училишно правило	Самостојна работа: Собирање информации	Стандардизирана табела со факти
Активност 1	Ученик во неволја (проучување на случај)	Групна работа: Анализа на случај	Работна табела за проучување на случај
Активност 2	Зошто училиштето има правила?	Групна работа: анализа на училишните правила од аспект на детските права Домашна задача: Кои правила најмногу ги применуваме во нашиот секојдневен живот?	Флип-чарт хартија и работна табела: Зошто училиштето има правила? Примери на училишни правила Работна табела Без кои правила не можеме? Кои правила мора да ги почитуваме?
Активност 3	Каде се ни се потребни правила во животот?	Групна работа: Кој ги „измислува“ правилата, а кој ги одобрува (става во сила) напишаните правила?	
Активност 4	Кој ги донесува законите? (правилата за донесување закони)	Групна работа: Кои правила ја осигуруваат праведноста на законите?	
Продолжение	Следува дискусија со директорот или Педагогот на училиштето		

Образовни цели

Училиштето е живот- училишните правила имаат слична цел како и законите во општествената заедница, а тоа е да се заштитат човековите права.

Учење од искуство - учење преку пример.

Споредба помеѓу правилата на училиште и законите во општествената заедница:

- Ниедно општество не може да опстане без согласноста на неговите членови за почитување на некои правила.
- Законот ги штити слабите. Законите се инструменти за реализација (имплементација) на човековите и детските права.
- Законите ќе се почитуваат само доколку се разбирливи и почитувани од страна на оние за кои се донесени. Затоа тие треба да бидат фер.

Разлики помеѓу училиштето и општествената заедница

- Создавањето на законите и нивната примена се поврзани со моќта и затоа моќта треба да се контролира. Законите треба да се во согласност со човековите права, а моќта треба да биде поделена и контролирана во секое демократско општество.
- Во училиштето, одговорноста за воспоставување ја имаат директорот на училиштето и вработените. Како и да е, училишните правила треба да се отворени за дискусија и да произлегуваат од детските права, а учениците треба да ја разберат и ценат потребата од училишни правила.

Клучни прашања за рефлексивност на часовите по детски права		
За	Преку	Заради
<i>Наставници</i>		
Што знаат сега учениците за детските права?	На кој начин принципите на детските права се доживуваат во училишната заедница?	Се оспособуваат за преземање иницијативи надвор од училиштето: Што ги очекува учениците во иднина?
Детските права се дел Законот на една држава и затоа мора да се почитуваат. И покрај тоа, тие не се имплементираат целосно.	Учениците се оспособуваат како да се справат со нерамноправната распределба на моќта. При тоа ги користат своите права, но сфаќаат дека има граници кои не смеат да ги поминат.	За учениците, ова искуство е важно, зошто ќе стекнат вештини за преговарање кои ќе им требаат подоцна во животот.
<i>Ученици</i>		
Што научив за детските права?	Како ги доживев детските права во паралелката?	Каква иницијатива сум способен да превземам сега?
Знам дека правата и должностите се неопходни за живот во заедница.	Научив како да ги надминувам непријатните состојби во текот на работата во групата со помош на преговарање и договарање. Научив да прифаќам порази без да се навредам.	Дискутирам за правата и должностите користејќи го моето знаење. Можам да преговарам со авторитетни претставници, да ги почитувам нивните мислења, но и да спорам со нив.

Дидактички пристап

Наставните содржини (активностите) се подготвувани според принципот на концентрични кругови. Активноста 1 се осврнува на конкретен случај во кој е прекршено некое право. Преку втората активност учениците ќе ја сфатат потребата од училишните правила (дека правилата се добра алатка со чија помош училиштето функционира добро и во согласност со детските права. Третата активност се однесува на проучување на правилата кои важат за другите области на животот (надвор од училиште). Со помош на четвртата активност учениците ќе ја согледаат разликата помеѓу правилата и законите и ќе ги идентификуваат сите оние кои поседуваат моќ за создавање на закони кои сме должни да ги почитуваме.

Подготовка

Околу една седмица пред почетокот на реализацијата на првата активност, наставникот им задава на учениците задача: да соберат информации за случаи во кои биле прекршени училишните правила, а ученикот бил казнет. При тоа може да користат разни инструменти како на пример: прашалник, интервју со краток список на прашања.

Потребни материјали

Формулар за запишување на податоците

Основни прашања:

1. Што се случило?
2. Кој е вмешан?
3. Каква казна (ако имало) била изречена?

Активност 1: Ученик во неволја (проучување на случајот)

Начин на седење: учениците се поделени во групи.

Наставникот ги запознава со задачата.

Некои ученици ги кажуваат своите информации во врска со случајот.

Учениците треба да го идентификува проблемот. Наставникот ги охрабрува учениците да ги искажат своите размислувања. Барем 5 - 10 ученици треба да добијат можност за тоа. Зависно од случајот, се очекуват и спротивставени мислења, но и согласност по некои прашања (на пример: "Мислам дека казната не е праведна").

Пример кој можат да го проучуваат учениците:

Ученик често доцни на првиот час и откако не помогнал разговорот со наставниците, тие одлучиле да му изречат казна..

Се очекуваат следниве коментари од учениците:

- училиштето може да функционира правилно само доколку сите го почитуваат временскиот распоред;
- однесувањето на ученикот ги загрозува неговите и интересите на другите ученици;
- можеби ученикот има свои оправдувања за доцнењето, па затоа на ученикот му е потребна помош, а не казна.

Наставникот ги потсетува учениците дека проблемот кој го проучуваат е комплексен и бара подетална анализа. Потоа ги насочува учениците на кои прашања да посветат особено внимание; ги потсетува на прашањата кои учениците веќе ги одговориле во текот на разговорот и сл.

Членовите на секоја група треба да ги споделат своите информации, да ги запишат и да ги дискутираат, особено прашањата 4 и 7, бидејќи упатуваат на суштинското во случајот. Известувачите на групите на крајот ќе треба да ги презентираат одговорите на овие две прашања. Презентациите ќе се одржат на почетокот на втората лекција.

Проучување на случајот: ученик во неволја во нашето училиште
1. Што се случило?
2. Кој го открил или посочил случајот?
3. Кој е вмешан?
4. Што е проблемот? (Зошто е неопходно да се заштити животот и работата во училиштето?)
5. Кои училишни правила се применуваат во овој случај?
6. Која казна е изречена?
7. Каков ефект има казната на другите ученици?

Се разбира, табелата може да се модифицира или продолжи ако е потребно.

Активност 2: Зошто училиштето мора да има правила?

Следи воопштување на случајот: За каков проблем станува збор?
(Воведен збор и предавање)

Активноста започнува со презентациите на известувачите на групите. Тие прво треба да ги презентираат одговорите на прашањето 4 (Кој е суштинскиот проблем за доцнењето на ученикот на првите часови?), а потоа и на прашањето 7 (Како влијае казната кај другите ученици?)

Учениците треба да слушаат внимателно. Нивната задача е да одлучат со кои аспекти на случајот се согласуваат, а со кои не. Во следната фаза, некои ученици го искажуваат своето мислење во врска со презентациите. Наставникот внимателно ги слуша и ако е неопходно дава некои додатни инструкции и информации.

После оваа активност, од учениците се очекува, да ги донесат следниве заклучоци:

- не само ученикот што доцни, туку воопшто сите ние ги уживаме основните човекови и граѓански права кои мораат да се почитуваат и во училиштето. Училиштето мора да ги наблудува условите во кои овие права се реализираат.

Наставникот треба да им ја пренесе на учениците пораката дека: училиштето е место каде што многу луѓе, млади и возрасни меѓусебно се запознаваат и работат заедно. Но работата треба да биде организирана, што подразбира постоење на некои правила со кои на пример се определува почетокот на часот, завршувањето на наставата и сл.

Важно што треба наставникот да го нагласи е дека училиштето е место каде се остварува едно од важните права на децата и адолесцентите – правото на образование.

Наставникот не треба ова да им го предава на учениците. Тие знаат дека училиштето функционира на таков начин. Тие можеби и не се свесни дека имаат право на образование, но точно знаат зошто треба да одат на училиште и како треба да функционира едно добро училиште.

Потоа, наставникот преку кратко предавање ги потсетува учениците за правата на децата и колку се тие важни во животот на училиште.

Во текот на активноста 2 се користи флип-чарт табла. Долната табелата е пример на работна табела која ќе ја користат учениците во задачата која следува.

Зошто училиштето има правила?	
Права на децата и адолесцентите (Конвенција од 1989)	Кои правила на училиштето одговараат на овие права?
Член 13: слобода на изразување	
Член 14: Слобода на мисла, совест и религија	
Член 24: Здравствена заштита	
Член 28: Право на образование, влучувајќи повисоко образование и мерки за редовно одење на училиште	
Член 31: Право на одмор и слободно време	
Член 33: Заштита од наркотични средства	
Член 37: Заштита од суров третман	

Читање на правилата од аспект на детските права: Зошто се поставени овие правила?

Сега паралелката се обидува да ги анализира училишните правила од друг аспект.

Наставникот го запишува на таблата клучното прашање: “Зошто училиштето има правила?” Им ја објаснува на учениците задачата.

- Учениците формираат групи од тројца или четворица. Оваа задача трае околу 10-15 минути.
- Наставникот му поделува на секој ученик примерок од училишните правила.
- Секоја група добива флип-чарт хартија и маркер.

Инструкции за работа:

1. На почеток секој ученик работи сам. Треба секој да ги прочита училишните правила и да се обиде да ги поврзе овие правила со детските права.

2. Потоа следи групна работа. Размена на идеи и мислења. Учениците треба да постигнат договор за тоа кои од училишните правила одговараат на детските права од Конвенцијата. Одговорите треба да ги запишат.
3. Ако учениците имаат тешкотии со поврзувањето на правилата со соодветните права, тогаш наставникот треба да им советува да ги прочитаат правилата уште еднаш.
4. Секоја група треба да назначи двајца презентери.

Додека групите работат, наставникот ги надгледува групите, но не треба да коментира или да ги корегира нивните грешки.

Во последните 5 минути од активноста, наставникот им го насочува вниманието на учениците кон прашањето на таблата: Зошто училиштето има правила?

Од децата се очекуваат следните одговори:

- училиштето е место каде се реализира правото на децата на образование.
- правилата му служат за училиштето да функционира како што треба за да ја постигне својата цел.

Ако дозволува времето, наставникот може да го запише заклучокот на таблата.

Наставникот настојува учениците да ги запишат прашањата и одговорите во нивните тетратки.

Таблата може да изгледа вака:

Некои први идеи	Зошто училиштето има правила?
Ништо не функционира без правила. Сите би доаѓале и оделе кога би сакале. Треба да ни се каже што да правиме.	Сите деца и млади луѓе имаат право да се образуваат. Училишните правила се неопходни за да можеме да добиеме квалитетно образование.

Наставникот им задава на учениците задачата да одговорат на прашањата од долната табела

(Табелата може да биде ископирана на позадината на листот на која се наоѓа работната табела што ја користеа во тек на претходната активност).

Кои правила треба да ги почитуваме за време на денот?

Избери еден ден од неделата. Напиши извештај за овој ден, водејќи сметка за правилата кои мораш да ги почитуваш.

Погледни ги правилата кои ти кажуваат што треба да правиш и како да се однесуваш, на пример:

- кога си дома со семејството;
- кога се дружиш со пријателите;
- кога купуваш нешто во продавница;
- кога се движиш низ улицата.

Во други ситуации, важат други правила.

Одлучи кои правила се формални, а кои неформални. На пример, училишните правила се формални (закони), а неформалните правилата (нормите) кои ни кажуваат како да се однесуваме кога ручаме или кога сме со семејството се норми на однесување.

Време	Правило	Формални/неформални
...		
07.00		
08.00		
09.00		
10.00		
11.00		
12.00		
13.00		
14.00		
15.00		
16.00		
17.00		
18.00		
19.00		
20.00		
21.00		
22.00		
...		

Активност 3: Кој ги создава правилата во животот?

Цел

Оваа активност има за цел да ги претстави учениците како експерти, осврнувајќи се кон нивното искуство, гледано од друга перспектива.

Наставникот повикува неколку ученици да прочитаат примери од нивната домашна задача. Добро е да прочитаат примери за формални и неформални правила.

Потоа, наставникот избира 2 примера и ги вклопува на таблата во едноставна матрица; додека ја развива матрицата го објаснува следниот чекор; за демонстрација се искористени двата примери, но наставникот може да употреби и други ако смета дека учениците ќе се доживеат себе си како поголеми експерти.

Вид правило	Содржина	составено од ...	поддржано од ...
Формално правило (на пример: закон)	Не смееш да преминуваш улица ако семафорот свети црвено	светло.	
Неформално правило	Не смееш да лежиш на маса.		

Наставникот ги поттикнува учениците да го искажат своето знаење.

Како и да е, учениците ќе најдат на потешкотија при одредувањето на тоа кој ги поставува напишаните правила. Во примерот наведен претходно, за манирите при седење на маса, може да се каже дека станува збор за традиција, нешто на кое што инсистираат родителите и возрасните. На некои ученици не им се допаѓа правилото, односно доколку го прекршат се соочуваат со некаков вид на казна. Гледано од тој аспект, ние сите имаме улога при поставувањето на напишаните правила.

На барање од наставникот, учениците формираат групи од по четири или пет ученици. Имаат задача во работната тетратка да ги искажат своите примери на неформални правила и да откријат чие влијание е најголемо при воведувањето на неформалните правила.

После десет минути, учениците даваат извештај.

Нивните резултати можат да бидат вакви: нивното влијание е најголемо при правила кои се однесуваат на групи, а најмало при интеракција со постари личности, на пример родители или наставници. Исто така, учениците можат да кажат дека при неформалните правила можно е преговарање, односно со непочитување на правилото може да се создаде ново правило.

Во крајната дискусија, учениците треба да заклучат дека преговорите за подготовката на неформалните правила се дел од активниот однос (учеството) на граѓаните во општеството.

Активност 4: На кого треба да му е дозволено да донесува закони? (правила за донесување закони)

Наставникот ја започнува оваа активност со потсетување на заклучоците кои ги донеле учениците во претходната активност. Учениците ги разгледаа неформалните правила и открија некои проблеми при нивното применување и поставување. Исто

така, дадоа примери на формални правила. Преку оваа активност, ќе се запознаат како се донесуваат законите.

Наставникот дава пример, напишан на големо парче хартија со маркер, со цел да му го презентира на класот.

Сите што се родени во април не треба да плаќаат даноци.

Учениците можат слободно да коментираат и да поставуваат отворени прашања. Нивните размислувања можат да бидат насочени кон следното:

- Законот е неправеден, нарушен е принципот на не-дискриминација.
- Ги дискриминира дури и жените родени во април.
- Јасно е дека им служи на интересите на мала група на луѓе - мажи родени во април.
- Законите мораат да служат за доброто на сите. Затоа такви закони не треба да се донесуваат.
- Неправедните закони ќе предзвикаат конфликт во општеството и дури може да доведат до уништување.

Наставникот ги дели учениците во групи (4 или 5 ученика во група) и им поставува задача: учениците треба да разговараат за тоа кои правила и принципи се неопходни и кои нудат заштита против неправедна легализација. Мора да се согласат со не повеќе од три клучни елементи во нивната следна презентација.

После десет минути, учениците ги презентираат своите размислувања и идеи. Тие можат да се разликуваат од група до група, но и да бидат идентични.

Учениците знаат дека нивните идеи не се дел од реалниот општествен живот, но ќе се заинтересираат за тоа како се донесуваат законите во нивната држава. Наставникот одговара на нивните прашања, а ако е потребно и реализира кратко предавање. За демонстрација, тоа може да изгледа вака:

Уставот содржи човекови права, вклучувајќи ги принципите на еднаквост и лична слобода. Исто така, содржи и дел за тоа кој ги дефинира законите: тоа е орган составено од претставници на народот избрани со мнозинство на гласови. Тие се избираат на избори, што значи дека се под контрола на граѓаните.

Продолжение

Ако дозволува времето и ако се заинтересирани учениците, може да се заангажираат околу училишно правило, на пример, како ќе биде применето, или како им служи на правата на децата и адолесцентите. Паралелката може да подготви презентација за дискусија со директорот или училишниот педагог. Ова продолжение им нуди на учениците можност да учествуваат во училишниот живот и да се обидат своето знаење да го употребат во ситуација од реалниот живот.

Втор дел

Дополнителни информации, документи и материјали за реализација на наставата за детските права

„ Но, тоа значи дека имам право на одмор, зар не?“ Правата на децата во училницата

Пример: Учениците се поделени во групи. На три клупи, кои им служат како работни маси, се поставени мали картички со ликови на животни. На првата маса е поставена картичка со зајаче, на втората маса - картичка со мече, а на третата картичка со тигар. Тоа значи дека групата на ученици кои работат на првата маса се зајачиња, втората група ученици се мечиња и третата тигри. Еден ученик (зајаче) возбудено го отвора пликот на неговата маса. Наставникот го замолува да ги прочита напишаните реченици на глас.

Ученикот (зајаче) чита: „ Децата имаат правото на здравствена заштита и медицинска нега,“ на највисоко ниво. „Има и број,“ повикува наставникот. „ Не решаваме задача по математика, ама овој број е многу важен!“. Ученикот - зајаче станува и чита „ Член 24.“ Наставникот е задоволен. Зајакот доаѓа до таблата свртен со лицето кон учениците. Покажува балон направен од хартија во боја во кој е впишан членот 24 од Конвенцијата за правата на децата. Балонот го закачува на таблата.

На таблата има место за многу балони. Заедно тие ќе претставуваат балон со името „ Детски права“. „ Ова е ваше право“, им вика наставникот на учениците и продолжува, „Во сите пликови има многу права. Секое право е балон. Децата се задоволни; многу раце се кренати. Сите сакаат да отворат некој плик, да прочитаат, да излезат пред одделението и да го закачат балонот на таблата.

Ова продолжува во наредните 45 минути. Истата постапка ја повторуваат и учениците- мечиња. Овој пат станува едно женско мече. Во рака го има Членот 30. Чита, „ Децата кои припаѓаат на некоја малцинска група имаат право да ја уживаат сопствената култура, религија и да го говорат сопствениот јазик.“ А , од масата на тигрите некој додава, „ Децата имаат право на одмор и слободно време, право на игра и да земат учество во културен живот и уметност. Член 31.“

Учениците од трето одделение се во весело, ентузијастичко и активно расположение. Има многу движење и шепотење и секој сака да биде слушнат.

Дали е ова добар начин на предавање? Дали е соодветна наставната содржина за детските права?

Како вие како наставници ги поучувате децата на детските права?

Постојат различни методски пристапи и техники за поучување кои овозможуваат квалитетна настава. Сепак, се поставува прашањето: Кои методски пристапи се најсоодветни за да можат учениците да ги разберат членовите од Конвенцијата за детските права?

Понекогаш пожелно е да се користат и методи на поучување каде наставникот е во центар на вниманието, само затоа што учениците се навикнати на таков начин. Како и да е, кога станува збор за содржини од областа на правата на децата,

потребно е наставникот да ги прилагоди методите на поучување согласно содржината која се обработува, потребите и предзнаењата на учениците за таа содржина. Така на пример: во членот 12 од Конвенцијата се вели дека децата имаат право на сопствено мислење и право слободно да го изразат тоа мислење. Тоа значи дека на учениците треба да им се овозможи тоа право и во текот на наставата.

Интерактивно учење

Правата на децата не се само зборови напишани на хартија, реченици од стихотворба или формули по математика кои треба да се научат напамет. За да можат учениците да ги разберат детските права, наставникот треба да применува интерактивни форми и методи на наставна работа. Соодветно избрани методски постапки му овозможуваат на наставникот на полесен начин да ги реализира целите на часот.

На овој начин учениците ќе умеат:

- да ги разберат правата на децата (знаење);
- да ги применат стекнатите знаења за правата на децата (вештини); и
- да развијат сопствени вредности и ставови.

Наставниците секогаш треба да ги имаат предвид овие три компоненти во процесот на поучување. Тие им се “звезди водилки” во наставата.

Знаење

Децата треба да ги знаат сопствените права, но знаењата за нив треба да ги стекнуваат на разбирлив и интересен начин. Децата треба да умеат да идентификуваат клучни прашања, да пронаоѓаат информации и нив да ги анализираат. За да го направат тоа, тие треба да ги користат сопствените искуства и истите да ги поврзуваат со правилата, концептите и принципите. Знаењето не е знаење без разбирање, а нема разбирање без активно учество во процесот на учење. Ова не се однесува само на процесот на поучување за правата на децата туку и на било која содржина која учениците треба да ја научат.

Вештини

На учениците треба да им се обезбедат можности стекнатите знаења и да ги применуваат. Со други зборови наставата треба да вклучува разни проекти. Спротивно, нивните знаења ќе бидат нереални и неупотребливи во реалниот живот. Правата на децата се однесуваат на реални и многу често сериозни ситуации; тие често пати ги поттикнуваат децата да се ангажираат во напорите за обезбедување на правдата; ги поттикнуваат општествените промени во светски рамки. Првите чекори во таа насока се секако промените во средината на живеење и учење: да се почитува мислењето на учениците кога се уредува училишниот двор; да им се обезбеди на учениците безбедно движење по патот од училиштето до домот, да се заштитат од дрогата, алкохолот, пушењето, да знаат како да се однесуваат во текот на часот, да ги почитуваат училишните правила, итн. Секоја од овие теми треба да се поврзе соодветно со принципите и правата на децата.

Ставови

Да се научи и примени знаењето е само половишно завршена работа. Ученик кој немал можности во текот на наставата да ги искаже своите идеи, мислења и

ставови, ќе ги заборава детските права исто како што заборава некои содржини, веднаш по затворањето на учебникот.

Преку игра на улоги на учениците се формираат и проверуваат различни мислења, а учениците стекнуваат вештини како да ги бранат сопствените ставови. Секогаш постои можности за нетрпеливост и несогласување меѓу учениците, но наставникот не смее да дава оценка за тоа кои ставови и мислења на учениците се правилни, а кои не.

Направи мали чекори, но сепак направи ги.

Да се вратиме на примерот со балоните. Тој им овозможува на учениците од трето одделение да стекнат знаења и способности, да ги изразуваат сопствените мислења и да формираат ставови. Како и да е, најважно е децата активно да се вклучуваат во наставата и истовремено да уживаат во неа. Учениците секогаш кога ќе видат балони во различни бои треба да се потсетат на своите права, независно колку успеале да ги разберат.

Учејќи ги детските права:

Клучни прашања кои влијаат врз изборот на методите во наставата

Во овој прирачник опишани се 9 мали проекти за детските права во кои процесот на поучување се базира на решавање задачи, проблеми, интерактивно учење во кое ученикот е во центарот на вниманието, а училиштето општествена средина во која се почитуваат принципите на човековите и детските права. Тие методи со ваков приод кон учењето, пренесуваат важна порака. Овие прашања можат да послужат како пример како треба да се планираат проекти од ваков вид.

Клучни прашања	Препораки за успешна реализација на модели-те на учење во прирачникот
Дали темите, содржините и методите овозможуваат стекнување на знаења, способности, формирање на ставовите и дали се задоволени очекувањата на учениците?	Наставникот треба да знае како ќе ги води учениците низ процесот на учење.
Половата, етничката, социјалната структура на паралелката и потребите на учениците ги определуваат условите во кои треба да се одвива процесот на учење. Дали наставникот го има предвид ова?	Наставникот треба да го прилагодува процесот на поучување во некои паралелки согласно потребите и можностите на учениците.
Дали методите поттикнуваат кај учениците желба да научат повеќе?	Генерално, пристапот на учење базирано на задача подразбира активно учество на ученикот.
Дали преку овие методи доаѓа до израз личната иницијатива на учениците и дали имаат можности сами да го организираат процесот на учење?	Сите содржини и активности се реализираат проектно. Со тоа се зголемува одговорноста на учениците при работа. Доколку не го почитуваат времето постои ризик од неуспех, исто како што тоа

	се случува во реалниот живот.
Дали методите им овозможуваат на учениците да го изразат своето лично искуство и да преземат иницијативи?	Сите модули на учење на почеток поставуваат пониски нивоа на барања, но во некои од нив учениците треба да покажат и што умеат да направат сами.
Дали методите ги охрабруваат учениците да ги разгледуваат и анализираат задачите и проблемите од различни аспекти?	Час 1 – Јас имам име. Учениците стануваат свесни дека секое дете е посебна индивидуа. Час 8 – Постер. Детските права се анализираат од различни аспекти.
Дали методите овозможуваат критичко мислење и дискусија во текот на наставата?	Сите модули вклучуваат дискусија и критичко мислење.
Дали методите дозволуваат учење со разбирање, изразување на емоции, практична работа?	Изработката на скапоцените кутии, поистоветувањето на учениците со волшебникот.
Дали методите дозволуваат учениците да ги увидат своите способности?	Учење на различни начини (самостојна работа, кооперативно учење, воведни дискусии) Проектите водат кон видливи резултати. Ефектите од учењето се видливи; учениците стануваат свесни за својот напредок и постигања.
Дали методите им овозможуваат на учениците стекнување на знаења на различни начини? (конструктивно учење)	Самостојната работа и разни други активности дозволуваат на учениците да учат на различни начини согласно нивните лични потреби и можности.
Дали методите им овозможуваат на учениците стекнување на основни вештини (на пример, собирање информации, подготвување на презентации, планирање проект, работа во групи)?	Основните вештини најдобро се стекнуваат при работа на проекти, собирање информации, подготвување на презентација, планирање проект, работа во групи.

Неколку често поставувани прашања во врска со Конвенцијата за правата на децата на Обединетите нации

Што претставува Конвенција?

Конвенцијата за правата на децата на Обединетите нации претставува меѓународна спогодба за човековите права. Донесена е на Генералното собрание на Обединетите нации во 1989. Составена е од 41 член за правата на децата и младите, еден член за јавна свест и образование и 12 членови со кои е овозможена нејзина имплементација, контрола и дополнување. Конвенцијата за правата на децата е документ многу поприфатен од државите во споредба со другите меѓународни документи за човековите права. До јануари 1986, Конвенцијата ја прифатиле 187 држави.

Кој е дете според Конвенцијата?

Кога Обединетите нации го употребуваат терминот „дете“ мислат на сите млади луѓе под 18 години, освен кога полнолетноста е достигната порано (кога со закон некој се смета за возрасен). Членот 1 од Конвенцијата го објаснува ова.

Како функционира Конвенцијата?

Иако Конвенцијата не е национален закон, принципите на Конвенцијата мора да се преточени во национална легислатива, политиките и програмите на земјите кои ја потпишале и примениле Конвенцијата. Државите, потписнички на оваа Конвенција, исто така треба редовно да поднесуваат извештаи до Обединетите Нации за напредокот во имплементирањето на Конвенцијата. Преку системот за известување се врши притисок врз државите да ги почитуваат правата на децата и младите.

Дали Конвенцијата на ОН придонесува нешто да се промени во нашите животи?

Со примена на оваа Конвенција, секоја држава е обврзана да ги почитува правата на децата и младите за учество во донесување на одлуки од важност за нив, правото да живеат безбеден живот и сл. Член 4 укажува дека кога една држава ќе ја прифати оваа Конвенција, таа треба да ги превземе „сите соодветни мерки“ таа да биде имплементирана. Исто така се вели дека доколку се повредат економските, социјалните и културните права, државата треба да ги преземе сите расположливи законски мерки. Ако секој го сфати значењето на Конвенцијата, тогаш и ќе настојува овие права да се преточат во правила според кои ќе се определува третманот на младите луѓе.

Детските права – дел од процесот на човекови права

Човековите права за децата и стандардите кои државите мораат да ги почитуваат при имплементацијата на овие права се целосно и прецизно опишани во еден меѓународен документ за човекови права: Конвенција за правата на децата. Оваа Конвенција е најприфатениот инструмент за човекови права во историјата- се имплементира во сите земји на светот со исклучок на две. Со прифаќање и потпишување на овој документ, државите од целиот свет се обврзуваат дека ќе ги применуваат и заштитуваат детските права и дека за тоа се одговорни пред меѓународната заедница.

Градена врз основа на различни правни системи и културни традиции, Конвенцијата на детските права е универзален пакет на стандарди и обврски прифатен без никакви преговори. Во него човековите права за децата имаат третман на специјални права кои важат за сите деца, насекаде - без дискриминација и тоа:

- право на живот;
- право на целосен развој,
- право на заштита од штетни влијанија, злоупотреба и експлоатација;
- право на целосно учество во семејниот, културниот и општествениот живот.

Секое право содржано во Конвенцијата е наследно, го штити човечкото достоинство и хармоничниот развој на секое дете. Конвенцијата ги штити детските права со помош на воспоставени стандарди во здравствената заштита, во образовните, правните, граѓанските и општествените услуги. Овие стандарди се основа да се постигне напредок.

Конвенцијата за правата на децата е првиот легален инструмент создаден со цел да ги имплементира во целост човековите права. Составни делови на Конвенцијата се и двата алтернативни протоколи во кои се предвидени мерки за заштита на децата од учество во вооружени конфликти, превенција од трговија со деца, детска проституција и порнографија. Тие се применуваат од 12-ти, односно 18-ти февруари 2002 година.

Човековите и детските права придонесуваат за градење на светот и негово претворање во побезбедно и похумано место за живеење; за модернизирање на политичките, економските и културните системи во целиот свет. Како и да е, не смеат никогаш да се сметаат како еднаш засекогаш создадени и секоја генерација мора да придонесе за нивниот развој, да се грижи за нив и за нивната иднина.

Човековите права, врз кои се базираат детските права имаат долгогодишна традиција. Американските и француските револуции се инспирирани токму од човековите права. Денеска, тие се документи во пишана и напишана форма во уставите на многу демократски држави. Низ историјата, човековите права биле од големо значење при заштитата на послабите од посилните. Ова се однесува и на детските права: малолетниците спаѓаат во ризични општествени групи, бидејќи имаат полабав легален статус.

Процесите на човековите права, без разлика дали се револуционерни или еволутивни, допринеле до успешно создавање на неколку генерации на човекови права: класичните права за слобода, социјалните права за еднаквост, и сеуште како тема за дискусија, се таканаречените еколошки права кои стануваат неопходност во се повеќе глобализираниот свет во кој живееме.

Процесот на развивање, проширување и унапредување на детските права, сеуште е и секогаш ќе биде – незавршен; универзалното прашање за човековите и детските права се испитува; човековите и детските права не се применуваат во диктаторските и автократските режими во светот, а динамичниот развој на модерното општество и технологијата поставува нови прашања и предизвици. На пример, како да се заштити приватноста во комуникациите во ерата на Интернетот?

Детските права- природни права

Човековите права се универзални. Во тоа име тие се имплементираат, но и прекршуваат. Тие се неделиви и не може да се тргува со нив.

Човековите права се природни права. Затоа, ни една држава нема моќ да ги забрани, напротив треба да ги признае и заштити. Почитувањето на човековите права е мерило колку државата е во служба на поединците (народот), а не обратно. Тие важат за секој човек, без разлика на неговата возраст, пол, етничка припадност, националност итн.

Како и да е, човековите права се грижат и за одговорноста. На пример, индивидуалните права за слобода мораат да имаат исто значење и за останатите луѓе: слободата на еден поединец не може да се зголемува за сметка на друг поединец. На пример, слободата на изразување не вклучува право да се навредуваат другите луѓе. Прашањата околу балансирање и ограничување на човековите права се постојан предмет на дискусија. Со ова се објаснуваат причините зошто се појавуваат во демократиите низ светот различни „брендови“ на човековите права.

Како се создадени детските права?

1945	После втората светска војна, голем број нации од светот формираат унија – Обединетите Нации.
10 декември 1948	На овој ден, ОН ја прифаќаат Универзалната декларација за човекови права. Овие права се применуваат и на децата. Но, набрзо се предлага тие да бидат под специјална заштита.
1950	Изработена е прва верзија на детските права. Претставниците во ОН ја дискутираат истата неколку години.
20 ноември 1959	На овој ден, ОН ја прифаќаат Декларацијата за правата на децата. Оваа декларација не е обврзувачка за државите, но тие ја користат како упатство при донесувањето на нивните идни политички одлуки.
1979	Во целиот свет, оваа година се прославува како година на детето. Правата на децата се дискутираат насекаде. Се повеќе луѓе посакуваат детските права да се разработат во детали и да се повеќе заштитени со закони.
20 ноември 1989	На овој ден, Генералното собрание на ОН ја прифаќа Конвенцијата за Правата на децата. Оттогаш, владите на скоро сите држави ја потпишаа конвенцијата на детските права.

	<p>Тие ветија дека ќе ги афирмираат детските права, дека ќе ги имплементираат и ќе обрнат посебно внимание на заштитата на децата.</p> <p>Сепак, низ многу земји од светот децата страдаат од сериозна неправда.</p> <p>Секој од нас е одговорен и мора да постапува согласно фактот дека сите деца во светот ги уживаат детските права.</p>
--	--

Декларација за правата на детето (20 ноември 1959)

Специјалните права на детето првпат се објавени во Декларацијата за човековите права (1948) , член 25 (2) „Мајчинството и детството имаат посебна заштита и помош.“

Овој документ е необврзувачка резолуција на Собранието на ОН. Не треба да се поистоветува со меѓународната Конвенција за правата на детето која е усвоена на Собранието на ОН на 30 годишнината на овој документ, 20 ноември 1989.

Принцип 1

Детете ќе ги ужива сите права воспоставени со оваа декларација. На секое дете, без исклучок, му припаѓаат овие права, независно од раликите кои произлегуваат од боја на кожата, расата, полот, јазикот, вероисповедта, политичкото или друго мислење, националното и социјално потекло, имот, статусот со раѓање или друг статус, негов или на неговото семејство.

Принцип 2

Детето ужива специјална заштита, која треба да му биде обезбедена со закон и на други начини; ќе му бидат обезбедени можности и установи, за да се развива физички, ментално, морално, духовно и општествено на здрав и нормален начин во услови на слобода и достоинство.

Принцип 3

Со самото раѓање на детето му следува име и националност.

Принцип 4

Детето треба да има социјална сигурност. Да расте и да се развива здраво, да бидат обезбедени специјална нега и заштита за него и неговата мајка, вклучувајќи грижа пред и после раѓањето. Детето има право на соодветна исхрана, дом, рекреација и медицински услуги.

Принцип 5

Детето со посебни потреби (физички, ментално или социјално хендикепирано) ќе добие посебен третман, образование и грижа согласно условите во кои се наоѓа.

Принцип 6

На детето, за целосен и хармоничен развој на неговата личност, му е потребно љубов и рабирање. Детето ќе расте, секогаш кога е тоа возможно, во грижа и одговорност на своите родители, и во атмосфера на љубов, морална и материјална сигурност. Тоа не смее да се оддели од неговата мајка во првите неколку години, освен во некои случаи. Општеството и државата, имаат обврска да им овозможат посебна нега на децата без семејство и без соодветна поддршка. За големите семејства пожелна е финансиска поддршка од државата.

Принцип 7

На детето му следува бесплатно и задолжително основно образование. Ќе му биде овозможено образование кое ќе ја промовира неговата култура, и ќе му овозможи, брз основа можности еднакви за сите, да ги развива своите способности, лично мислење, чувство за морална и општествена одговорност и да стане корисен член на општеството.

Водечки принцип на оние кои го креираат образованието треба да биде пред се интересот на детето; на почеток тоа е одговорност која им припаѓа на родителите.

Детето треба да има можности за игра и рекреација; општеството и јавните авторитети ќе се потрудат на децата да им го овозможат ова право.

Принцип 8

Детето, во сите околности ќе биде меѓу првите кои ќе добие заштита и помош.

Принцип 9

Детето ќе биде заштитено од сите форми на злоставување, злоупотреба, суровост и експлоатација. Нема да биде жртва на трговија со луѓе ниту предмет на купопродажба.

Детето нема да се вработува пред да достигне соодветна возраст; во никој случај нема да биде вклучено или предизвикано да учествува во било какво вработување кое ќе доведе до нарушување на неговото здравје или образование, или ќе го попречи неговиот физички, ментален или морален развој.

Принцип 10

Детето ќе биде заштитено од било какви постапки кои предизвикуваат расна, верска или било каква друга форма на дискриминација. Ќе биде воспитувано во дух на разбирање, толеранција, пријателство меѓу луѓето, мир и заедничко добро, ќе стане свесно за сопствените способности и енергија и како да ги стави во служба на своите сограѓани.

Конвенција за правата на децата

(Усвоена од страна на Генералното собрание на ООН со резолуција 44/25, од 20 ноември 1989 година. Стапила во сила на 2 септември 1990, согласно со членот 49.)

Предговор

Државите членки за оваа Конвенција,

Согласно принципите на Повелбата на ООН, признавањето на вроденото достоинство и на еднаквите и неотуѓиви права на сите членови на човековата заедница претставува основа за слободата, правдата и мирот во светот.

Имајќи предвид дека народите на ООН во Повелбата ја потврдија вербата во основните човекови права и во достоинството и вредноста на човековата личност и одлучиле да го унапредуваат општествениот напредок и да го подобрат животниот стандард во поголема слобода,

Свесни дека ООН во Универзалната декларација за правата на човекот и во Меѓународните договори за човекови права, тие признаваат дека Обединетите Нации прокламираат и се согласија дека на секој поединец му припаѓаат сите права и слободи содржани во нив, без оглед на раса, боја на кожа, пол, јазик, вероисповед, политичко или друго убедување, национално или социјално потекло и имотна состојба, раѓање или друг статус.

Потсетувајќи дека ООН во Универзалната декларација за човековите права, прокламирале на детството да му припаѓа посебна нега и помош. Уверени дека на семејството, како основна клетка на општеството и природна средина за развој и благосостојба на сите негови членови, а посебно на децата, треба да им се овозможи неопходна заштита и помош, за да може во целост да ја преземе одговорноста во самата заедница.

Свесни за фактот дека детето заради целосен и складен развој на личноста, треба да расте во семејна средина, во атмосфера на среќа, љубов и разбирање.

Сметаат дека детето треба потполно да биде подготвено за да живее самостојно во општеството и да биде воспитувано во духот на идеалите прокламирани во Повелбата на Обединетите нации, а особено во духот на мирот, достоинството, толеранцијата, слободата, еднаквоста и солидарноста.

Имајќи ја предвид потребата од посебна нега на детето изнесена во Женевската декларација за правата на детето во 1924 година и во Декларацијата за правата на детето усвоена од ООН на 20 ноември 1959 година и признаена во Универзалната декларација за правата на човекот во Меѓународниот договор за граѓански и политички права (посебно во членовите 23 и 24), во Меѓународниот договор за економски, социјални и културни права (посебно во членот 10) и статутите и соодветните инструменти на специјализираните агенции и меѓународните организации кои се занимаваат со заштита на децата.

Имајќи предвид, како што е назначено во Декларацијата за правата на детето која ја усвои Генералното собрание на 20 ноември 1959 година, дека „На детето со оглед на неговата физичка и ментална незрелост, му е потребна заштита и грижа, вклучувајќи соодветна правна заштита, како пред така и после неговото раѓање“.

Потсетувајќи на одредбите на Декларацијата за социјални и правни принципи поврзани со заштитата и благосостојбата на децата, со посебен осврт на националното и меѓународното старателство и усвојување, правилата на Обединетите Нации за стандарден минимум во малолетничкото правосудство (Пекиншки правила) и Декларацијата за заштита на жените и децата во случај на вонредна состојба и во вооружен конфликт.

Свесни дека во сите земји на светот има деца кои живеат во исклучително тешки услови и дека на таквите деца им е потребна посебна грижа.

Имајќи го предвид значењето на традициите и културните вредности за заштита и хармоничен развој на детето.

Свесни за значењето на меѓународната соработка за подобрување на условите за живот на децата во сите земји, посебно во земјите во развој.

Се согласија во следното:

Дел I

Член 1

За целите на оваа Конвенција, за дете се смета секое човечко суштество кое не навршило 18 години од животот, освен ако, врз основа на закон кој се однесува на детето, полнолетството не се стекнува порано.

Член 2

1. Државите членки на оваа Конвенција ќе ги почитуваат и ќе ги обезбедат правата на секое дете содржани во Конвенцијата под нивна јуриздикција. Без каква било дискриминација и без оглед на раса, боја на кожа, пол, јазик, вероисповед, политичко или друго убедување, национално, етничко или социјално потекло, имотна состојба, неспособност, раѓање или друг статус на детето или неговиот родител или законски старател.

2. Државите членки ќе ги преземаат сите потребни мерки за да ја обезбедат заштитата на детето од сите форми на дискриминација или казни засновани на статусот, активностите, изразеното мислење или убедување на родителите, законските старатели или на членовите на семејствата на детето.

Член 3

1. Во сите активности кои се однесуваат на децата, од примарно значење се интересите на детето, без оглед дали ги спроведуваат јавните или приватните институции за социјална заштита, административните органи или законодавните тела.

2. Државите членки се обврзуваат на детето да му обезбедат таква заштита и грижа која е неопходно за негово добро, имајќи ги предвид правата и обврските на неговите родители, законски старатели или други поединци кои се правно одговорни за детето, и за таа цел ги преземаат сите потребни законодавни и административни мерки.

3. Државите членки се грижат институциите, службите и установите кои се одговорни за грижа или заштита на децата да бидат во согласност со стандардите кои ги утврдиле надлежните органи, посебно во областа на сигурноста, здравјето во бројот и подобноста на персоналот како и во стручниот надзор.

Член 4

Државите членки ги преземаат сите потребни законодавни, административни и други мерки за остварување на правата признати во оваа Конвенција. Во врска со

економските, социјалните и културните права, државите членки преземаат такви мерки максимално користејќи ги своите расположливи средства, а каде што е потребно во рамките на меѓународната соработка.

Член 5

Државите членки ќе ги почитуваат одговорностите, правата и должностите на родителите или каде што е таков случај, на членовите на поширокото семејство или заедницата, како што е предвидено со локалните обичаи, на законските старатели или другите лица законски одговорни за детето, да обезбедат упатства и да го насочуваат детето во остварување на неговите права кои се признати во оваа Конвенција.

Член 6

1. Државите членки признаваат дека секое дете има неотуѓиво право на живот.
2. Државите членки го обезбедуваат, во најголема можна мера, опстанокот и развитокот на детето.

Член 7

1. Детето треба да се регистрира веднаш по раѓањето и со раѓањето има право на име, право на грижа, државјанство и доколку е тоа можно право да знае кои му се родители и право на грижа од нив.
2. Државите членки го обезбедуваат остварувањето на овие права во согласност со националните закони и своите обврски во согласност со соодветните меѓународни инструменти од оваа област, посебно во случаите каде што детето би било апатрид (без општествен статус).

Член 8

1. Државите членки се обврзуваат да го почитуваат правото на детето, за зачувување на својот идентитет, вклучувајќи го државјанството, името и семејните врски како што е признато со закон без незаконско мешање.
2. Во случај кога детето е незаконски лишено од некои или од сите елементи за својот идентитет, државите членки му даваат соодветна помош и заштита, за да му биде што побрзо вратен идентитетот.

Член 9

1. Државите членки обезбедуваат ниедно дете да не биде одвоено од своите родители против нивна волја, освен кога надлежните органи, врз основа на судски увид одлучат, во согласност со соодветниот закон и постапка, дека таквото раздвојување е неопходно и е во најдобар интерес на детето. Таква одлука може да биде неопходна во одреден случај како што е малтретирање и занемарување на детето од страна на родителите, или ако родителите живеат одвоено, па мора да се донесе одлука за местото на живеење на детето.
2. Во секоја постапка според параграф 1 од овој член, на сите заинтересирани страни треба да им се даде можност да учествуваат во постапката и да го изнесат своето мислење.
3. Државите членки го почитуваат правото на детето кое е одвоено од еден или од двата родители, да одржува лични односи и непосредни контакти со двата родители

врз постојана основа, освен ако тоа е во спротивност со најдобрите интереси на детето.

4. Во случај кога раздвојувањето е последица на мерки кои ги презела државата членка, како што се: притвор, затвор, прогонство, депортација или смрт (вклучувајќи ја и смртта која настапува од било кои причини додека е под грижа на државата), спрема еден или двата родители или на детето, државите членки на барање на родителите, детето или ако е таков случајот на друг член на семејството, ќе се обезбедат информации за местото на престој на отсутниот член, односно членови на семејството, доколку давањето на таквата информација не е на штета на доброто на детето. Државите членки се грижат поднесувањето на таквото барање само по себе да не повлекува никакви штетни последици за заинтересираното лице, односно лица.

Член 10

1. Во согласност со обврската на државите членки од членот 9, точка 1, барањето на детето или неговите родители да влезат во државата членка или да ја напуштат заради спојување на семејството, државите членки го решаваат на позитивен, хуман и брз начин. Државите членки, исто така обезбедуваат поднесувањето на таквото барање да не повлекува никакви штетни последици за подносителот на барањето и членовите на неговото семејство.

2. Дете чии родители живеат во различни држави има право да одржува лични врски и непосредни контакти со двата родители врз постојана основа, освен под исклучителни околности. За таа цел и во согласност со обврските на државите членки согласно со членот 9, точка 2, државите членки го почитуваат правото на детето и неговите родители да ја напушти секоја земја вклучувајќи ја и сопствената, како и да влезе во својата земја. Правото на напуштање на секоја земја подлежи само на оние ограничувања кои се пропишани со закон и кои се потребни заради заштита на националната безбедност, јавниот поредок, јавното здравје и морал или правата и слободите на другите и кои се во согласност со останатите права признати со оваа Конвенција.

Член 11

1. Државите членки преземаат мерки за борба против нелегалниот пренос и невраќање на децата од странство.

2. За таа цел, државите членки го промовираат склучувањето на билатералните и мултилатералните спогодби или пристапување кон постоечките спогодби.

Член 12

1. Државите членки му обезбедуваат на детето кое е способно да формира сопствено мислење, право на слободно изразување на тоа мислење за сите прашања кои се однесуваат на детето, со тоа што на мислењето на детето му се посветува должно внимание во согласност со возраста и зрелоста на детето.

2. За оваа цел, на детето му се дава можност да биде сослушано во сите судски и административни постапки кои се однесуваат на него, било непосредно или преку застапник или соодветен орган, на начин кој е во согласност со процедуралните правила на националното законодавство.

Член 13

1. Детето има право на слобода на изразување кое опфаќа и слобода да бара, прима и дава информации и идеи од секаков вид, без оглед на границите, било

усно или писмено или низ печатот, во форма на уметност или низ некој друг медиум по избор на детето.

2. Остварувањето на ова право може да подлежи на извесни ограничувања, меѓутоа само на оние кои се одредени со закон и кои се неопходни:
  - а) заради почитување на правата или угледот на другите;
  - б) заради заштита на националната безбедност или на јавниот поредок или јавното здравје или морал.

Член 14

1. Државите членки го почитуваат правото на детето на слобода на мислење, совест и вероисповед.
2. Државите членки ги почитуваат правата и должностите на родителите и, каде што е таков случајот, на законските старатели да го насочуваат детето во остварувањето на неговото право на начин кој е во согласност со развојот на неговите способности.
3. Слободата на изразување на вероисповеста или убедувањето може да подлежи само на оние ограничувања кои се пропишани со закон и кои се потребни да ја заштитат јавната безбедност, ред, здравје или морал, или основните права и слободи на другите.

Член 15

1. Државите членки го признаваат правото на детето за слободно здружување и слобода на мирољубиво собирање.
2. Не може да се наметнуваат никакви ограничувања на овие права, освен оние кои се во согласност со законот и кои се неопходни во демократско општество во интерес на националната безбедност или јавната сигурност, јавниот поредок, заштита на јавното здравје или морал, или заштита на правата и правата на другите.

Член 16

1. Никој не смее самоволно или незаконски да задира во приватниот или семејниот живот на детето, во домот или личната преписка, ниту на незаконски напади на неговата чест и углед.
2. Детето има право на законска заштита против ваквите мешања или напади.

Член 17

Државите членки ја признаваат важната улога на средствата за јавно информирање и му овозможуваат на детето пристап до информациите и материјалите од различни национални и меѓународни извори, особено оние кои имаат за цел унапредување на неговите социјални, духовни и морални добра и физичко и ментално здравје. За таа цел државите членки:

- а) ги поттикнуваат средствата за јавно информирање да шират информации и материјали за социјален и културен интерес на детето и во согласност со член 29;
- б) ја поттикнуваат меѓународната соработка за производство, размена и ширење на такви информации и материјали од различни културни, национални и меѓународни извори;
- в) го поттикнуваат објавувањето и ширењето на детски книги;
- г) ги поттикнуваат средствата за јавно информирање да посветат посебно внимание на лингвистичките потреби на детето кое припаѓа на малцински или кое е од автохтоно потекло.

д) го поттикнуваат развитокот на соодветни насоки за заштита на детето од информации и материјали кои се штетни за неговата благосостојба, имајќи ги предвид одредбите од членовите 13 и 18.

Член 18

1. Државите членки со сите свои сили ќе вложуваат напори да се прифати начелото двата родители да имаат заедничка одговорност во одгледувањето и развитокот на детето. Интересите на детето се нивна основна грижа.
2. Со цел да ги гарантираат и унапредуваат правата објавени во оваа Конвенција, државите членки им даваат соодветна помош на родителите и законските старатели во воспитувањето на детето и обезбедуваат развој на институциите, објектите и службите за грижа на деца.
3. Државите членки ги превземат сите соодветни мерки да им обезбедат на децата чии родители се вработени, да ги користат услугите на детските установи и објекти.

Член 19

1. Државите членки ги преземаат сите соодветни законски, административни, социјални и образовни мерки заради заштита на детето од сите форми на физичко и ментално насилство, повреди или злоупотреби, запоставување или незаинтересирано однесување, малтретирање или експлоатација, вклучувајќи ја сексуалната злоупотреба, додека е под заштита на родителите, законските старатели или некое друго лице на кое му е доверена грижата на детето.
2. Таквите заштитни мерки треба да опфатат по потреба ефикасни постапки за воспоставување на социјални програми за обезбедување поддршка неопходна на детето и на оние на кои им е доверена грижата за детето, како и останати форми на спречување, утврдување, пријавување, проследување, истрага, постапување и следење на случај на овде наведеното малтретирање на детето и по потреба обраќање на суд.

Член 20

1. Детето кое е повремено или трајно лишено од семејната средина или на кое заради негов најдобар интерес не му е дозволено да остане во таа средина, има право на посебна заштита и помош од државата.
2. Државите членки во согласност со своите национални закони обезбедуваат алтернативна грижа за таквото дете.
3. Ваквата грижа треба да опфати меѓу останатото сместување во друго семејство, кафалах спрема исламското право, усвојување или ако е неопходно сместување во соодветни установи за грижа на децата. При разгледување на решението треба да се обрне должно внимание на фактот дека е пожелен континуитет во одгледувањето на детето како и на етничкото, верското, културното и лингвистичкото потекло на детето.

Член 21

Државите членки кои признаваат и дозволуваат систем на посвојување на деца се грижат тоа да биде сторено според најдобрите интереси на детето и:

а) обезбедуваат усвојувањето на детето да го одобрува само надлежен орган, кој утврдува во согласност со соодветните закони и постапки и врз основа на сите релевантни и сигурни информации дали да се дозволи усвојувањето; согласно

положбата на детето и родителите, роднините и законските старатели и по потреба заинтересираните лица свесно да дадат согласност за усвојување.

б) признаваат дека меѓудржавното усвојување може да се смета како алтернативна можност за грижа на детето, доколку детето не може да се смести во друго семејство или да биде усвоено или ако за него не може да се води грижа на погоден начин во земјата на неговото потекло;

в) обезбедуваат детето на кое се однесува меѓудржавното усвојување да ужива заштита и стандарди еднакви на оние кои постојат во случај на посвојување во рамките на една земја;

г) ги преземаат сите соодветни мерки во случај на меѓудржавно посвојување, сместувањето на детето да не се базира на неоправдана финансиска корист за оние кои во тоа учествуваат;

д) ги унапредуваат (каде што е тоа погодно) целите на овој член со склучување на билатерални или мултилатерални аранжмани или спогодби и настојуваат во таа рамка сместувањето на детето во друга земја да го извршат надлежни органи или тела.

Член 22

1. Државите членки преземаат соодветни мерки на детето кое бара статус на бегалец или кое се смета за бегалец во согласност со соодветниот меѓународен или национален закон и постапки без оглед на тоа дали детето е во придружба на своите родители или некое друго лице или не, да му овозможат да добие соодветна заштита и хуманитарна помош во остварување на правата содржани во оваа Конвенција и во другите меѓународни инструменти за правата на човекот чии членки се споменатите држави.

2. За оваа цел, државите членки доколку сметаат за потребно учествуваат во напорите на ОН и другите надлежни меѓувладини или невладини организации кои соработуваат со ОН за заштита и давање помош на таквото дете и за пронаоѓање на родителите или другите членови на семејството на детето бегалец, за прибирање информации неопходни за спојување на неговото семејство. Во случаите кога не можат да се пронајдат родителите ниту останатите членови на семејството на детето му се дава еднаква заштита како и на сите други деца кои се постојано или привремено лишени од семејниот круг од кои било причини како што е наведено во оваа Конвенција.

Член 23

1. Државите членки признаваат дека едно ментално заостанато или физички инвалидно дете треба да ужива полн и достоинствен живот, во услови кои го обезбедуваат неговото достоинство, ја поттикнуваат самостојноста и го олеснуваат активното учество на детето во заедницата.

2. Државите членки го признаваат правото на инвалидното дете на посебна нега и ја поттикнуваат и обезбедуваат помошта на детето кое за тоа ги исполнува условите и на оние кои се одговорни за грижата за него за која е поднесено барање во зависност од средствата со кои располага, а која одговара на состојбата на детето и условите на родителите или другите лица кои се грижат за детето.

3. Уважувајќи ги посебните потреби на инвалидното дете, помошта во согласност со точка 2 се дава бесплатно секогаш кога тоа е можно, имајќи ги предвид финансиските средства на родителите или другите лица кои се грижат за детето; така е осмислена детето да има ефикасен пристап и да добие образование, обука, услуги од здравствена заштита, рехабилитација, подготовка за вработување и можност за рекреација на начин кој придонесува негова што поцелосна општествена интеграција и личен развој вклучувајќи негов културен и духовен развој.

4. Државата членки, во духот на меѓународната соработка и размена на соодветни информации, ја унапредуваат превентивната заштита и медицинското, психолошкото и функционалното лечење на инвалидното дете, вклучувајќи го ширењето и достапноста на информациите во врска со методите на обука со цел рехабилитација и стручно оспособување за да им се овозможи на државите членки да ги подобрат своите можности и вештини и да ги прошират своите искуства во тие области. За таа цел посебно внимание им се посветува на земјите во развој.

Член 24

1. Државите членки го признаваат правото на детето на највисоко ниво здравствена и медицинска заштита и рехабилитација. Државите членки настојуваат на ни едно дете да не му биде одземено правото на таква здравствена заштита.

2. Државите членки се залагаат за целосно остварување на ова право и посебно преземаат соодветни мерки за:

а) намалување на смртност на бебињата и децата;

б) обезбедување неопходна медицинска помош и здравствена заштита на сите деца, со акцент на развојот на примарната здравствена заштита;

в) сузбивање на болести и неисхранетост, вклучувајќи во рамките на примарната здравствена заштита меѓу другото и примена на лесно достапна технологија и обезбедување соодветни хранливи продукти и чиста вода за пиење, имајќи ја предвид опасноста и ризикот од загаденоста на животната средина;

г) обезбедување на соодветна заштита на мајката пред и по раѓањето на детето;

д) овозможување сите сегменти на општеството, посебно родителите и децата да бидат информирани како и да им се даде поддршка во користењето на основните знаења за здравјето, исхраната на детето, предностите на доењето, хигиената и хигиенските услови на животната средина како и за спречување несреќа;

ѓ) развој на превентивна здравствена заштита, совети на родители и образование и давање услуги во врска со планирањето на семејството.

3. Државите членки ги преземаат сите ефикасни и соодветни мерки за укинување на традиционалната практика која штети на здравјето на детето.

4. Државите членки ја преземаат врз себе одговорноста да ја унапредуваат и поттикнуваат меѓународната соработка со цел постепена, но целосна реализација на правата од овој член. Во тој поглед посебно ги земаат предвид потребите на земјите во развој.

Член 25

Државите членки го признаваат правото на детето кое надлежните органи го згрижиле заради заштита или лечење на неговото ментално или физичко здравје, на периодични проверки на лекувањето на детето и на околностите од значење за неговото згрижување.

Член 26

1. Државите членки го уважуваат правото на секое дете да користи социјална заштита вклучувајќи социјално осигурување и ги преземаат сите мерки неопходни за целосно остварување на тоа право во согласност со националните закони.

2. Овие бенефиции треба да бидат признати таму каде тоа одговара имајќи ги предвид средствата и условите на детето и лицата кои се одговорни за издржување

на детето како и сите остнати услови од значење за барањето бенефиции кое го поднесува детето или кое се поднесува во негово име.

Член 27

1. Државите членки го признаваат правото на секое дете на животен стандард што одговара на физичкиот, менталниот, духовниот, моралниот и социјалниот развој на детето.
2. Родителите или другите лица одговорни за детето првенствено се одговорни во рамките на своите финансиски можности да му обезбедат на детето животни услови потребни за негов развој.
3. Државите членки во согласност со националните услови преземаат соодветни мерки за помош на родителите и другите лица одговорни за детето со цел остварување на ова право и во случај на потреба, за обезбедување на материјална помош и програми за поддршка посебно во поглед на исхраната, облеката и домувањето.
4. Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки за да обезбедат детето да добие издржување од родителите или другите лица, кои се финансиски одговорни за детето како во рамките на државата членка така и од странство. Посебно доколку лицето кое е финансиски одговорно за детето, не живее во иста држава со него, државите членки поттикнуваат пристапување кон меѓународните спогодби односно склучување на такви спогодби како и други соодветни аранжмани.

Член 28

1. Државите членки го признаваат правото на детето на образование и со цел остварување на тоа право на основа на еднакви можности, посебно:
  - а) го прогласуваат основното образование задолжително и бесплатно за сите;
  - б) поттикнуваат развој на различни видови на средношколско образование, вклучувајќи општо и стручно образование достапно за сите деца и преземаат соодветни мерки за бесплатно воведување на ова образование и давање финансиска помош во случај на потреба.
  - в) на сите им овозможуваат стекнување високо образование врз основа на способноста, користејќи соодветни средства;
  - г) на сите деца им ставаат на располагање образовни и стручни инфорамции и услуги за професионалната ориентација;
  - д) преземаат мерки со кои ќе се поттикне редовно посетување на училиштето и намалување на осипувањата од училиште.

2. Државите членки ги преземаат сите соодветни мерки за да може да се спроведува дисциплината во училиштата на начин кој е во согласност со човековото достоинство на детето и оваа Конвенција.

3. Државите членки ја унапредуваат и поттикнуваат меѓународната соработка на прашања кои се однесуваат на образованието, особено во давање помош при елиминација на незнаењето и неписменоста во светот и олеснување на пристапот кон науката и техничките знаења и современите методи на настава. Во тој поглед, посебно внимание им се посветува на земјите во развој.

Член 29

1. Државите членки се согласни дека образованието на детето треба да биде насочено кон:

- а) развој на личноста на детето, развој на надареноста, на менталните и физичките способности до крајни граници;
- б) развој на почитувањето на правата на човекот и основните слободи како и почитување на принципите содржани во Повелбата на Обединетите Нации;
- в) развој на почитувањето на родителите на детето, неговиот културен идентитет, јазикот и вредностите, националните вредности на земјата во која што живее детето, како и на цивилизациите кои се различни од неговата;
- г) подготовка на детето за одговорен живот во слободно општество, во духот на разбирање, мир, толеранција, еднаквост на половите и пријателство меѓу сите народи, етнички, национални и верски групи и лица од автохтоно потекло;
- д) развој на почитувањето на природната средина.

2. Ниедна одредба на овој член како ни членот 28 не смее да се толкува како да ја ограничува слободата на поединецот и органите да основаат и управуваат со образовни установи, имајќи го секогаш предвид почитувањето на принципите изложени во точка 1 на овој член и под услов образованието во такви институции да биде во согласност со минималните стандарди кои може да ги пропише државата.

Член 30

Во оние држави каде постојат етнички, верски или јазични малцинства или лица со автохтоно потекло, детето кое припаѓа на такво малцинство или е од автохтоно потекло, не смее да биде лишено од правата на заедницата, со принципите на групата на својата култура, исповедување на својата вера и вршење верски обреди или употреба на свој јазик.

Член 31

1. Државите членки го признаваат правото на детето на одмор и слободно време, на игра, рекреација која одговара на возраста на детето и слободно учество во културниот живот и уметноста.

2. Државите членки го почитуваат и унапредуваат правото на детето на целосно учество во културно-уметничкиот живот и го поттикнуваат давањето соодветни и еднакви можности за културни, уметнички, рекреативни и слободни активности.

Член 32

1. Државите членки го признаваат правото на детето на заштита од економска експлоатација и од работа која може да биде опасна или која го попречува образованието на детето или му штети на здравјето на детето, односно на неговиот физички, ментален, духовен, морален или социјален развој.

2. Државите членки преземаат законодавни, административни, социјални и образовни мерки за примена на одредбите на овој член. За таа цел, а имајќи ги предвид соодветните одредби на другите меѓународни инструменти, државите членки посебно:

- а) ја одредуваат минималната возраст за вработување;
- б) го обезбедуваат регулирањето на работното време и условите на работа;
- в) одредуваат соодветни казни или други санкции за да се осигура ефикасна примена на одредбите на овој член.

Член 33

Државите членки ќе ги преземат сите соодветни мерки вклучувајќи ги и правните, административните, социјалните и образовните за да ги заштитат децата од незаконска употреба на наркотици и психотропски супстанции, дефинирани во

основните меѓународни договори за да го спречат искористењето на децата во незаконското производство на таквите супстанции.

Член 34

Државите потписнички се обврзуваат да ги штитат децата од сите облици на сексуално искористување и сексуална злоупотреба. За таа цел, државите членки, особено ќе ги преземат сите соодветни национални, билатерални и мултилатерални мерки за спречување на:

- а) наведување или принуда на детето за учество во која и да е незаконска активност;
- б) искористување на децата за проституција или други незаконски сексуални дејства;
- в) искористување на децата во порнографски претстави и материјали.

Член 35

Државите членки ќе ги превземат сите соодветни национални, билатерални и мултилатерални мерки да спречат киднапирањето, продажба или трговија со деца со каква и да е намена или во која и да е форма.

Член 36

Државите членки ќе ги штитат децата од сите други форми на искористувања штетни за доброто на детето.

Член 37

Државите членки ќе обезбедат:

- а) ни едно дете да не биде подложено на мачење или на друга свирепа, нехумана или понижувачка постапка или казнување. Ни смртна казна, ни доживотен затвор без можност за ослободување нема да бидат досудени за кривични дела кои ќе ги извршат лица под 18-годишна возраст;
- б) ни едно дете нема да биде незаконски или самоволно лишено од слобода. Апсењето, притворот и затворањето на децата ќе биде во согласност со законот и да се користат само како последна можна мерка и за најкус можен временски период;
- в) со секое дете лишено од слобода ќе се постапува хумано со почитување на вроденото човечко достоинство и на начин што ги уважува потребите на лицата од таа возраст. Исклучително, секое дете лишено од слобода ќе биде издвоено од возрасните, освен ако не се смета дека тоа е во најдобар интерес на детето и ќе има право да одржува контакти со своето семејство по пат на преписка и посети, освен во исклучителни случаи;
- г) секое дете лишено од слобода ќе има право на итна правна и друга соодветна помош, како и право на проверка на законитоста на лишувањето од слобода, пред судот или други надлежни, независни и непристрасни органи и на брза одлука во секоја таква акција.

Член 38

1. Државите членки се обврзуваат да ги почитуваат и да обезбедат услови за почитување на правилата на меѓународното хуманитарно право кое се применуваат во вооружени судири, а кои се однесуваат на детето.

2. Државите членки ги преземаат сите практично изводливи мерки, лицата кои сеуште не навршиле 15 години непосредно да не учествуваат во судирите.

3. Државите членки се воздржуваат од регрутирање во вооружените сили на лица кои сеуште не навршиле 15 години возраст. При регрутирање на овие лица кои

навршиле 15 години, но не 18 години, државите членки ќе настојуваат да им дадат предност на највозрасните.

4. Во согласност со обврските на меѓународното хуманитарно право да се штити цивилното население во вооружените судири, државите членки ги преземаат сите практично изводливи мерки за да се обезбеди заштита и грижа за децата погодени со вооружени судири.

Член 39

Државите членки ги преземаат сите потребни мерки за подобро физичко и психичко закрепнување и социјална реинтеграција на детето кое е жртва на некоја форма на занемарување, експлоатација, злоупотреба, мачење или некоја друга форма на свирепо, нехумано или понижувачко постапување или казнување или на вооружени судири. Таквото закрепнување и реинтеграција се одвива во средина која го поттикнува здравјето, самопочитувањето и достоинството на детето.

Член 40

1. Државите членки го признаваат правото на секое дете за кое се тврди, или е обвинето или е утврдено дека го прекршило кривичниот закон, со него да се постапува на начин кој е во согласност со поттикнувањето на неговото чувство за достоинство и вредност, што го јакне неговото почитување, на правата на човекот и основните слободи на другите, при што се земаат предвид возраста на детето и желбата да се подобри неговата реинтеграција и конструктивна улога во општеството.

2. За таа цел, имајќи ги предвид одредбите на меѓународните документи, државите членки посебно обезбедуваат:

а) ниедно дете неосновано да не се обвинува дека го прекршило кривичниот закон, поради дела или пропусти кои не биле забранети со националните или меѓународните закони во времето кога се сторени;

б) на секое дете за кое се тврди или кое е обвинето за кршење на кривичниот закон, треба да му се гарантира, најмалку:

- да се смета за невино додека вината не му се докаже со закон,

- да биде веднаш и директно известено за обвиненијата против него и доколку е потребно неговите родители или законски старатели и да има правна и друга соодветна помош за подготовка и презентирање на својата одбрана;

- постапката да се води без задоцнување од страна на надлежниот, независен и непристрасен орган или судско тело во праведно сослушување во согласност со законот, во присуство на правна или друга соодветна помош, освен доколку не се смета дека тоа не е во интерес на детето, посебно земајќи ги предвид неговите години или положбата на неговите родители или старатели;

- да не биде присилено да сведочи или да ја признае вистината; да се испитаат или да бидат испитани сведоците на другата страна и да се обезбеди учество или испитување на неговите сведоци под еднакви услови;

- доколку се смета дека го прекршило кривичниот закон, оваа одлука и секоја досудена мерка која од тоа произлегува, одново да ја разгледува повисок, надлежен, независен и непристрасен орган или судско тело во согласност со закон;

- да има бесплатна помош од преведувач доколку детето не може да го разбере или не го зборува јазикот кој се користи;

- да се почитува неговата приватност на сите нивоа во постапките.

3. Државите членки ќе настојуваат да го поттикнат донесувањето на закони, постапки, установување на органи и установи применливи на децата за кои се тврди, кои се обвинети и за кои се смета дека го прекршиле кривичниот закон, а посебно:

а) утврдување на најниска возраст под која децата не можат да бидат сметани за способни за кршење на кривичниот закон;

б) секогаш кога е можно и пожелно, мерки за постапување со такви деца без прибегнување кон судска постапка, со тоа што човековите права и законската заштита да бидат целосно почитувани.

4. Разнообразноста на расположливите можности како што се: грижата, советувањето, надзорот, правното застапување, условното казнување, прифатот, образованието и програмите за стручно насочување и другите можности за институционална грижа ќе бидат на располагање за да се обезбеди со децата да се постапува на начин кој одговара за нивно добро и кој е соодветен на околностите и на стореното добро.

Член 41

Ниедна одредба на оваа Конвенција нема да влијае на било кои други одредби кои повеќе придонесуваат за остварување на правата на детето, а кои евентуално се наоѓаат:

а) во законот на државите членки или

б) во меѓународното право кое државата го применува.

Дел II

Член 42

Државите членки се обврзуваат што пошироко да ги запознаат со принципите и одредбите на Конвенцијата како возрасните така и децата на соодветен начин.

Член 43

1. Заради разгледување на постигнатиот напредок на државите членки во извршувањето на обврските преземени со оваа Конвенција, се формира Комитет за правата на детето, кој ги врши функциите наведени подолу во текстот.

2. Комитетот го сочинуваат 10 експерти со високо морални квалитети и признаена компетентност во областа на која се однесува оваа Конвенција. Членовите ги бираат државите членки, од редот на своите државјани и тие ги вршат своите функции во лично својство при што се води сметка за поддеднаква географска застапеност како и за главните правни системи.

3. Членовите на Комитетот се бираат со тајно гласање од листата на лицата кои ги кандидирале државите потписнички. Секоја држава потписничка може да предложи еден кандидат кој го избрала меѓу своите државјани.

4. Првите избори за Комитетот ќе се одржат најдоцна 6 месеци по датумот на стапување во сила на оваа Конвенција, а потоа на секоја втора година. Најмалку 4 месеци пред датумот на секој избор, Генералниот секретар на Обединетите Нации упатува писмо до државите членки поканувајќи ги да поднесат свои кандидатури во рок од два месеци. Потоа Генералниот секретар подготвува листа на сите кандидирани лица по азбучен ред, назначувајќи ги државите членки кои ги кандидирале и ја поднесува до државите членки на оваа Конвенција.

5. Изборите се одржуваат на состаноците на државите потписнички кои ги свикува Генералниот секретар на Обединетите Нации во седиштето на ООН. На овие состаноци, чиј кворум го чинат 2/3 од државите членки, ќе се избере Комитетот во чиј состав влегуваат кандидати кои ќе добијат најголем број гласови и апсолутно мнозинство гласови на претставниците на државите кои се присутни и кои гласаат.

6. Членовите на Комитетот се избираат за период од 4 години. Можат да бидат избрани повторно, ако се повторно кандидирани. Меѓутоа, за 5 од 10 членови избрани при првиот избор мандатот ќе истече по две години; веднаш по првиот избор имињата на тие 5 члена ќе ги извлече со ждрепка претседателот на седницата.

7. Ако некој член на Комитетот почине, поднесе оставка на својата функција или од било кои други причини не е веќе во можност да ги врши своите функции во Комитетот, државата потписничка која го кандидирала именува од своите државјани друг стручњак кој ќе биде член на Комитетот до истекот на мандатот на членот кој го заменува, со тоа што тоа именување мора да го одобри мнозинството држави потписнички.

8. Комитетот донесува свој деловник.

9. Комитетот бира свои функционери за период од 2 години.

10. Состаноците на Комитетот обично се одржуваат во седиштето на ООН или на некое друго погодно место кое ќе го одреди Комитетот. Комитетот обично се состанува еднаш годишно, времетраењето на состаноците на комитетот се одредува и по потреба се преиспитува на состаноците на државите членки на оваа Конвенција, во зависност од согласноста на Генералното собрание.

11. Генералниот секретар на Обединетите Нации обезбедува потребен персонал и услови за ефикасно вршење на функциите на Комитетот, врз основа на оваа Конвенција.

12. Со согласност на Генералното собрание, членовите на Комитетот примаат плата од средствата на Обединетите Нации под услови кои ќе ги определи Собранието.

Член 44

1. Државите членки се обврзуваат да му поднесат на Комитетот преку Генералниот секретар на Обединетите Нации извештај за мерките кои ги презеле за остварување на правата кои се овде признати, како и за напредокот постигнат во остварувањето на тие права:

а) во рок од 2 години од стапувањето во сила на Конвенцијата за државите членки;

б) потоа на секои 5 години.

2. Во извештаите подготвени во согласност со овој член се укажува на факторите и потешкотиите (ако ги има) кои влијаат на степенот на остварување на обврските од оваа Конвенција. Извештаите треба да содржат доволно информации врз основа на Конвенцијата во соодветната држава.

3. Државата членка која поднела прв сеопфатен извештај на Комитетот не мора во своите наредни извештаи да ги повторува основните информации дадени претходно.

4. Комитетот може да побара од државите членки дополнителни информации кои се однесуваат на примената на Конвенцијата.

5. Комитетот му поднесува на Генералното собрание, преку Економскиот и Социјалниот совет извештаи за своите активности на секои 2 години.

6. Државите членки извештаите ги ставаат на увид на јавноста во своите земји.

Член 45

Со цел да се постигне ефикасна примена на Конвенцијата и унапредување на меѓународната соработка на оваа област која се однесува на Конвенцијата:

а) Специјализираните агенции, УНИЦЕФ и други органи на Обединетите Нации, имаат право на присуство на свој претставник при разгледување на примената на овие одредби од Конвенцијата, кои се во нивна надлежност. Комитетот може да ги повика специјализираните агенции, УНИЦЕФ и другите органи

на ООН да поднесат извештај за примена на Конвенцијата во областите кои се во нивна надлежност;

б) Комитетот доколку смета за потребно им ги доставува на специјализираните агенции, УНИЦЕФ и другите надлежни органи, извештаите на државите членки кои содржат барање или укажуваат на потребата од стручни совети или помош, заедно со евентуални забелешки и предлози во врска со тие молби и потреби;

в) Комитетот може да даде препорака до Генералното собрание, да го замоли Генералниот секретар во името на Комитетот да преземе студии за конкретни прашања кои се однесуваат на правата на детето;

г) Комитетот може да дава предлози и општи препораки врз основа на информациите примени во согласност со членовите 44 и 45 на оваа Конвенција. Таквите предлози и препораки се доставуваат до заинтересираните држави членки, а Генералното собрание се известува за нив со евентуални коментари на државите членки.

Дел III

Член 46

Оваа Конвенција е отворена за потпишување на сите држави.

Член 47

Оваа Конвенција подложи на ратификација. Материјалите за ратификација се депонираат кај Генералниот секретар на Обединетите Нации.

Член 48

Оваа Конвенција е отворена за пристапување на сите држави. Пристапувањето се врши со депонирање на инструментите за пристапување кај Генералниот секретар на Обединетите Нации.

Член 49

1. Оваа Конвенција стапува во сила на 30-от ден по денот на депонирање на 20-от инструмент за ратификација или пристапување кај Генералниот секретар на ООН.

2. За секоја држава која ќе ја ратификува оваа Конвенција или пристапила по депонирањето на 20-от инструмент за ратификација или пристапување, Конвенцијата ќе стапи во сила 30-от ден по денот на поднесувањето на инструментот од страна на таа држава.

Член 50

1. Секоја држава потписничка на Конвенцијата може да предложи амандман и тој предлог да го поднесе до Генералниот секретар на Обединетите нации. Генералниот секретар ќе го соопшти предлогот за амандманот на државите членки и ќе побара од нив да го известат дека се согласуваат да се свика конференција на државите членки за разгледување и гласање на предлогот. Ако во рок од 4 месеци по ова соопштение најмалку 1/3 од државите потписнички се изјаснат во прилог на таква конференција, Генералниот секретар треба да свика конференција под покровителство на Обединетите Нации. Сите амандмани усвоени со мнозинство гласови на државите потписнички присутни на конференцијата и кои гласале се поднесуваат на одобрение до Генералното собрание.

2. Амандманот усвоен во согласност со одредбите од став 1 на овој член ќе стапи во сила по одобрувањето од Генералното собрание на Обединетите Нации и со прифаќање на 2/3 од државите членки.

3. Кога еден амандман ќе стапи во сила, тој ќе биде задолжителен за сите држави потписнички кои го прифатиле, а останатите држави потписнички ќе имаат обврска во однос на одредбите на оваа Конвенција и на претходните амандмани кои ги прифатиле.

Член 51

1. Генералниот секретар на Обединетите Нации им го доставува на сите држави членки текстот за воздржаноста на државите во времето на ратификацијата или пристапувањето.

2. Воздржаноста, која не е во согласност со целите и намената на оваа Конвенција не е дозволена.

3. Воздржаноста можат да ја повлечат во било кое време со писмено соопштение до Генералниот секретар на Обединетите Нации, кој за тоа ги известува сите држави. Таквото соопштение стапува во сила на денот кога го примил Генералниот секретар.

Член 52

Државата потписничка може да се откаже од оваа Конвенција по пат на писмено соопштение упатено до Генералниот секретар на Обединетите нации. Откажувањето стапува во сила една година по денот на приемот на соопштението од страна на Генералниот секретар.

Член 53

Генералниот секретар на Обединетите нации е одреден за депозитор на Конвенцијата.

Член 54

Оригиналот на оваа Конвенција, чиј текст е на англиски, арапски, кинески, шпански, француски и руски е подеднакво веродостоен и ќе биде депониран кај Генералниот секретар на Обединетите Нации. Како доказ на тоа, долупотпишаните ополномошници, полноправно овластени од своите влади ја потпишуваат оваа Конвенција.

Кажи го тоа право!

Неконвенционално канадско младинско издание на Конвенцијата на Обединетите Нации за правата на децата

Зошто има младинско издание на Конвенцијата?

Верзијата на Конвенцијата која беше донесена од Генералното собрание и потпишана од многу држави во светот е легален документ напишан на технички јазик. Ако младите луѓе ги разберат нивните права и одговорности, тогаш ние треба да започнеме да ги реализираме истите на начин утврден во Конвенцијата. На почетокот, во членот 42 од Конвенцијата се вели владите се одговорни да ги запознаат младите со нивните права на соодветни начини и средства. Без сомнение, младинската верзија на Конвенцијата на Обединетите Нации овозможува младите да ги запознаат своите права.

После целиот разговор за правата, што е со нашите одговорности?

Правата и одговорностите не можат да се одвојат. Конвенцијата на Обединетите Нации зборува за правата кои им се гарантирани на младите луѓе од страна на владите. Но, во ситуации кога се воспоставуваат взаемни врски – меѓу пријателите, во семејствата, во училиштата, спортските екипи или помеѓу земјите – треба да имаме предвид дека секој на секому му е должик. Од овие врски вклучуваат почит и толеранцијата. Конвенцијата на Обединетите Нации ги опишува должностите што владата ги има кон луѓето под 18 години.

Кои права се опфатени во Конвенцијата?

Конвенцијата содржи 4 групи на права:

I „Активно учество“ – значи да бидеш вклучен во донесувањето на одлуки, слобода да им се придружиш на другите, слобода во личното изразување и слобода на примање информации од различни извори.

II „Да го развиваме сопствениот потенцијал“ го вклучува сето она што ни овозможува соодветен развој. Оваа група ги потенцира: важноста на образованието, семејството, културата и личниот идентитет.

III „Да живееш добро: право на живот“ ги вклучува сите основни потреби. Овде се вклучени храната и домот, стандардот на живеење и здравјето.

IV „Да бидеш без повреда“ им обезбедува на младите заштита од злоупотребата, запоставување, економската експлоатација, тортура, киднапирање и проституција.

I Имаме удел, зошто имаме право да учествуваме

Член 3 – Нашите интереси како млади луѓе

При донесување на одлуки што се однесуваат на нас, најнапред треба да се разгледува она што е најдобро за нас. Исто така, владите треба да бидат сигурни дека се почитуваат институционалните стандарди на начин кој овозможува ние секогаш да сме соодветно згрижени и заштитени.

Член 12 – Да се слушнат нашите мислења

Ние имаме право да ги искажеме своите мислења за одлуките се однесуваат на нас, а особено во секој суд или административни постапки. Како што стануваме постари, нашите мислења и ставови треба се повеќе да се земаат предвид.

Да бидеме вклучени! Да научиме за учеството на младите.

Член 13 – Можеме слободно да се изразуваме

Ние имаме право да се изразуваме и да примаме и испраќаме информации преку сите медиуми, вклучувајќи го печатот, уметноста или живиот збор. Ние имаме одговорност да се изразуваме на начин на кој нема да ги повредиме правата на другите. Ние исто така имаме право да сме слободни и да не биде загрозен нашиот углед и нашата чест.

Член 17 – Медиуми

Владите имаат одговорност да обезбедат информации и материјали достапни до нас од многу извори, национални и меѓународни, особено кога се со цел за унапредување на нашата среќа и здравје.

II Развивање на сопствениот потенцијал: имаме право да бидеме тоа што сме

Член 5 – Почит кон родителите

Владите мора да ги почитуваат правата и одговорностите на родителите, семејството и старателите давајќи ни совети и насока како ние да ги применуваме овие права.

Член 7 – Нашето име и националност

По раѓањето, имаме право да ни се даде име, да ни се определи националната пропадност и да бидеме згрижени од нашите родители.

Член 8 – Зачувување на сопствениот идентитет

Ние имаме право да го заштитиме и одново да го утврдиме нашето име, националност и семејни врски.

Член 10 – Семејно соединување

При влез или излез од земјата, владите имаат одговорност да не соединат со нашето семејство на брз и хуман начин. Исто така ако нашите родители живеат во друга земја ние имаме право да имаме личен и директен контакт со нив.

Член 21 – Да бидеш посвоен

Во земјите каде што посвојувањето е дозволено, тоа мора да биде во наш најдобар интерес, и да бидеме надгледувани од компетентни овластени лица. Ако посвојувањето се одвива меѓу две земји, владите имаат одговорност да обезбедат единствени стандарди за посвојување кои ќе се применуваат во целата држава.

Член 23 – Млади луѓе со посебни потреби

Ако сме на било каков начин онеспособени, имаме право на посебна нега и образование што ќе ни помогне да постигнеме самодоверба и целосно осмислување на животот во заедницата.

Член 28 – Нашето образование

Ние имаме право на образование. Владите имаат одговорност да гарантираат дека основното образование е задолжително, бесплатно, дека ние имаме еднакви можности за влез во средно и повисоко образование, а дисциплината која е воспоставена во нашите училишта не е против нашето човечко достоинство. Исто така владите ќе ја поттикнат меѓународната соработка со цел да се даде намали незнаењето и неписменоста низ светот, да ни помогнат да имаме пристап кон науката, технологијата и современите наставни методи.

III Да живееме добро: правото на опстанок

Член 6 – Нашиот опстанок и развиток

Како млади луѓе, ние имаме право на живот. Исто така владите имаат одговорност максимално да се ангажираат за да го обезбедат нашиот опстанок и развиток

Член 9 – Одвоеност од нашите родители

Ние имаме право да живееме со нашите родители и да не бидеме одвоени од нив, се додека не се случи нешто што е спротивно на нашите интереси. На сослушувањата или судските постапки поврзани со некое одвојување со родител, ние имаме право да кажеме своето мислење. Ние исто така имаме право да сме во контакт со двајцата родители. Ако за одвојувањето одлучила државата, таа мора да ни даде информации за положбата на нашите родители.

Член 18 – Одговорноста на родителите и старателите

Нашите двајца родители или старатели се одговорни за нашето воспитување и оваа одговорност им припаѓа пред сè на нив. Владата ќе ги поддржи нашите родители во таа одговорност и ќе не убеди дека родителската грижа е присутна и кај вработените родители.

Член 24 – Здравјето и здравствената нега

Ние имаме право на здравствена и медицинска нега на највисоко ниво. Владите имаат одговорност да се справат со високата смртност на децата, да обезбедат медицинска помош на младите; да се борат со недостатокот на храна и заразните болести, да гарантираат здравствена грижа за младите жени-идни мајки; да обезбедат здравствено образование достапно за сите, да развиваат превентивна здравствена нега и да ги укинат традиционално штетните практики.

Член 25 – Грижа за нашето сместување

Ако сме сместени некаде под заштита, грижа или третман од страна на овластени лица, ние имаме право на редовен надзор.

Член 26 – Нашата социјална безбедност

Ние имаме право на социјална помош, вклучувајќи го социјалното осигурување. Оваа помош ќе ни биде доделена согласно приходите и условите во кои живееме ние и нашите родители или старатели.

Член 27 – Нашиот животен стандард

Ние имаме право на еднаков животен стандард важен за наша физичка, ментална, духовна, морална и социјална благосостојба. Нашите родители или старатели се одговорни да ни обезбедат прифатлив животен стандард. Владата пак има одговорност да им помага на родителите или старателите кои не можат да им обезбедат на децата ваков стандард.

Член 31 – Слободно време и одмор

Ние имаме право на слободно време и одмор и слободно да учествуваме во културни и уметнички активности.

Член 41 – Повисоки стандарди

Ако стандардите на националните и меѓународните закони се подобри, тогаш според оваа Конвенција, ќе се применуваат секогаш повисоки норми.

IV Да бидеш неоштетен: наше право на заштита

Член 2

Сите права на Конвенцијата важат за сите млади луѓе без исклучок. Исто така владите се одговорни да не заштитат од дискриминација и казна која потекнува од нашиот семеен статус, потекло, верувања и така натаму.

Член 11 – Киднапирање и задржување на младите

Владите имаат одговорност да се борат против киднапирањето и задржувањето на младите во туѓи земји, било да е од родител или од друго лице.

Член 19 – Злоупотреба и негрижа-запоставување

Ние имаме право да бидеме заштитени од сите видови на злоупотреба, од ментално и физичко насилство, запоставување и експлоатација додека сме згрижени од некој кој е одговорен за нас. Ние исто така имаме право да научиме како да спречиме вакви видови на злоупотреба.

Член 20 – Млади луѓе без семејство

Ако сме лишени од семејна средина, ние имаме право на посебна заштита и помош од нашата влада, и ние имаме право на грижа од друго - алтернативно семејство или згрижување од друга институција која ја почитува нашата етничка, религиозна, културна и јазична позадина.

Член 22 – Млади бегалци

Ако сме бегалци, принудени да ја напуштиме нашата земја за да избегнеме прогонување, или ние бараме статус на бегалци, ние имаме право на специјална заштита и помош од владите.

Член 32 – Детски труд

Ние имаме право да сме заштитени од економска експлоатација и од секоја работа што го загрозува нашето здравје, образование и развиток. Нашата влада има одговорност да определи најмала возраст за вработување, да подготви правила и услови за работа, и да утврди казни за злоупотреба на овие правила.

Член 33 – Заштита од наркотици

Ние имаме право да сме заштитени од употреба на нелегални дроги и од учество во нивно производство и дистрибуција.

Член 34 – Заштита од сексуална експлоатација

Ние имаме право да бидеме заштитени од сексуална експлоатација и злоупотреба, вклучувајќи ја проституцијата и порнографијата.

Член 35 – Заштита од продавање и трговија со луѓе

Владите имаат одговорност да сторат се што можат за да ја спречат трговијата со луѓе и киднапирање на млади луѓе.

Член 36 – Сите други експлоатации

Ние имаме право да сме заштитени од сите други видови на експлоатација.

Член 37 – Казна и апсење

Ние имаме право да бидеме заштитени од тортура, грубо однесување или казна и незаконско апсење и други загрозувања на слободата. Нашата влада има одговорност да не убеди дека казната и доживотниот затвор се забранети за млади луѓе. Ако нашата слобода е одземена, ние имаме право да бидеме третираны со достоинство и почит, да не чуваат одделно од возрасните, да одржуваме контакт со нашите семејства и да примаеме законска помош.

Член 38 – Војни и вооружени конфликти

Ако сме под 15 години возраст имаме право да бидеме исклучени од секакво директно учество во војни и вооружени конфликти. Ако сме под влијание на вооружен конфликт, нашата влада има одговорност да ни обезбеди специјална заштита и нега.

Член 39 – Рехабилитациона нега

Ако ние доживееме вооружен конфликт, тортура, запоставување или експлоатација имаме право да примаеме соодветна нега за наше опоравување.

Член 40 – Младите и правдата

Ако ние сме обвинети за прекршување на законот, имаме право да бидеме третираны со достоинство, да се претпостави нашата невиност додека не се докаже вината, да ни се соопштат обвиненијата против нас, да имаме преведувач ако е потребно, да имаме праведен судски процес, да се почитува нашата приватност и да можеме се жалиме на судската одлука. Владите се одговорни да ја утврдат најниската возраст

за која важи примената на казнениот закон. Исто така, владите мора да обезбедат друг вид на институционална грижа како што се: подучување, надгледување, условно ослободување, социјална грижа, образовно воспитни или програми на обука.

Начини на активно учество

Учеството може да биде различно и вклучува:

1. Читање на конкретни содржини и упатства
2. Пишување за конкретни содржини и упатства.
3. Теми за дебати.
4. Активности во заедницата за поддршка на конкретен случај или протест против владина одлука.
5. Формирање или зачленување во политички партии или други општествени организации.
6. Присуствување на политички или општествени средби.
7. Преземање лидерска улога во политичка партија, работна организација или општествена организација.
8. Гласање на избори.
9. Учество во кампањи .
10. Застапување на канцеларија.
11. Плаќање даноци.
12. Лобирање.
13. Служење војска.
14. Користење постоечки легални начини како контактирање владини претставници, поднесување на случаи на суд.
15. Протестирање преку демонстрации, бојкоти, штрајк.

Интернет поврзувања за детските права

Ажурирано во март 2006

<http://boes.org/justice.html>

BOES.ORG – независна, непрофитна организација која обезбедува информации за детските права

<http://www.cccf-fscge.ca/>

<http://www.cfc-efc.ca>

<http://www.crin.org/>

<http://www.child-abuse.com/childhouse/>

<http://www.childwatch.uio.no/>

<http://www.child-soldiers.org/>

<http://www.echr.coe.int>

<http://www.ilo.org/>

<http://www.unicef.org/voy/>

<http://www.coe.int/t/dg4/education/edc>

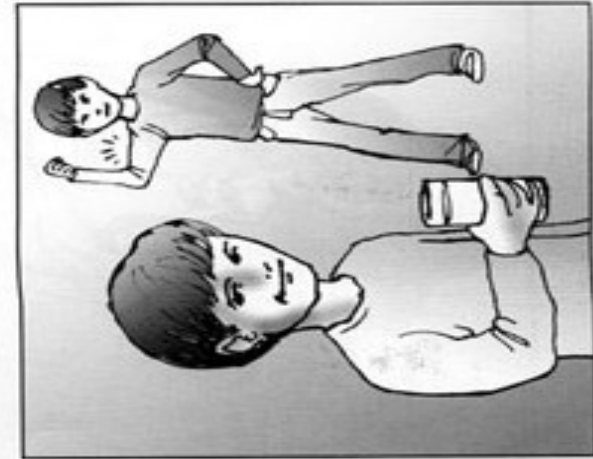
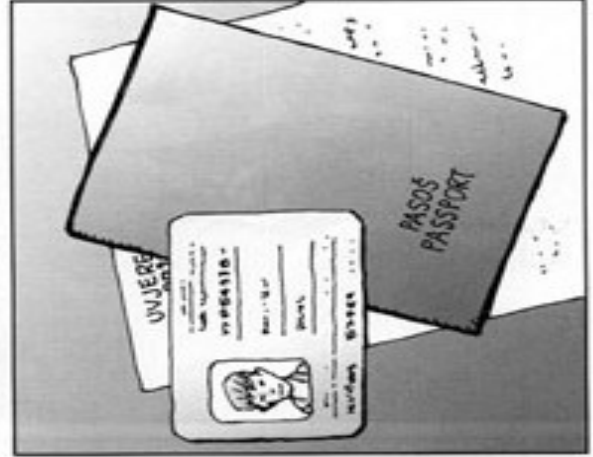
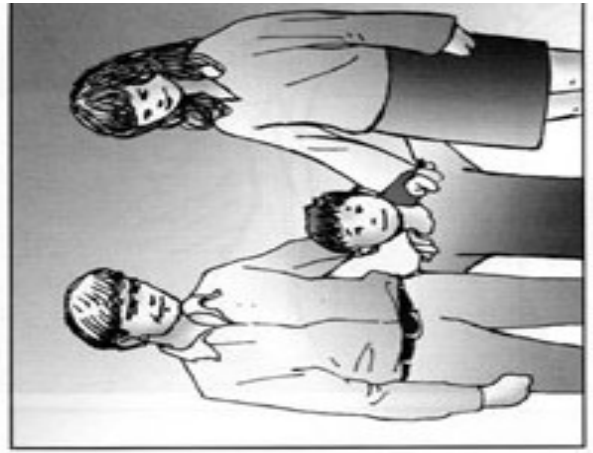
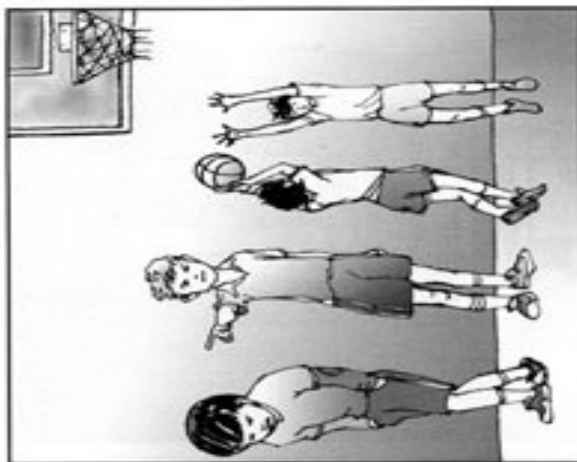
Канадска организација за нега на децата
Дете и семејство на Канада

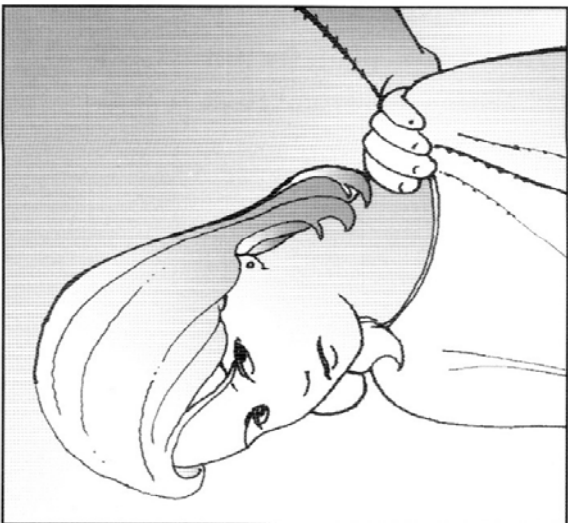
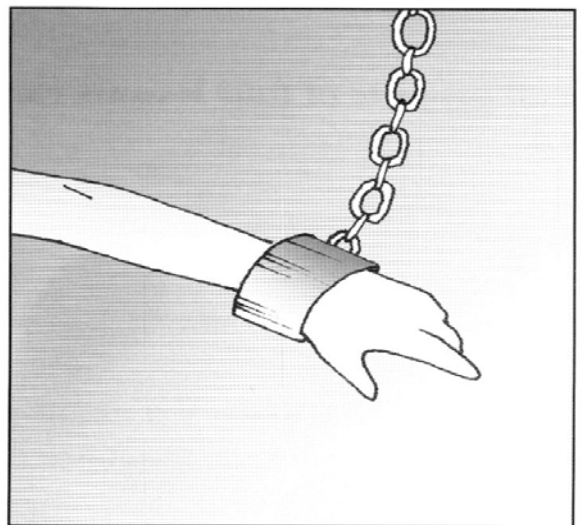
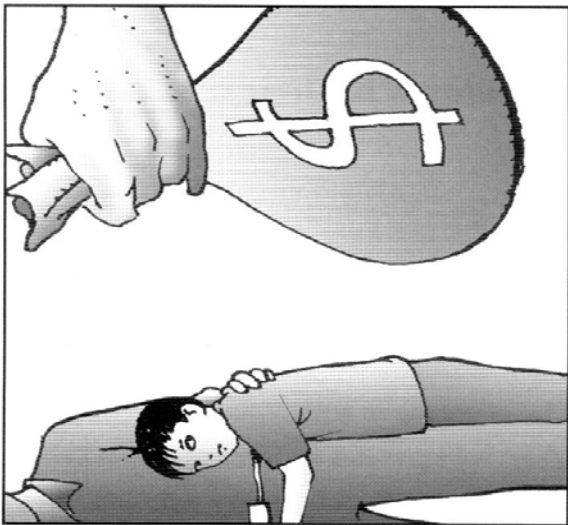
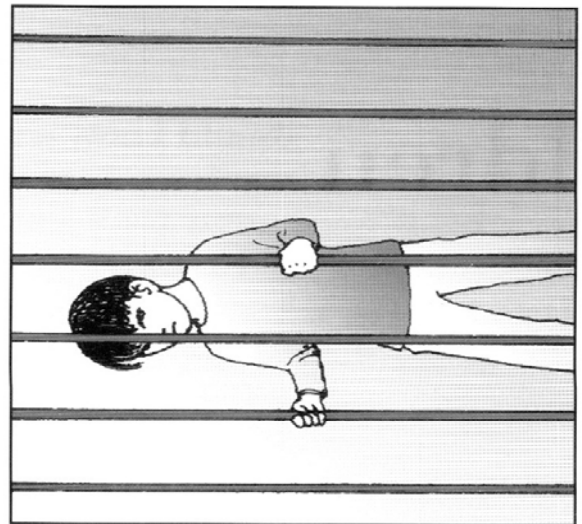
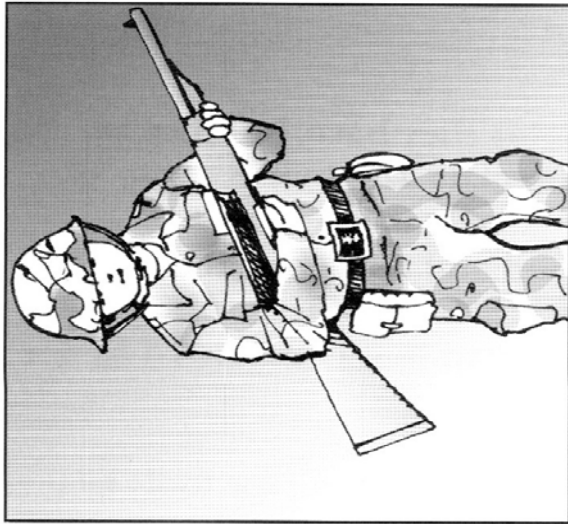
Мрежа за информации за права на децата
Детска куќа

Интернационално набљудување на децата
коалиција за спречување на деца-војници
Коалиција за запирање на злоупотребата
на деца војници

Меѓународна организација за вработување
УНИЦЕФ меѓународе центар за детски
развој

Образование за демократско граѓанство и
човекови права

COUNCIL OF EUROPE   CONSEIL DE L'EUROPE

Информативна канцеларија на
Советот на Европа - Скопје
ул. М.Х. Јасмин бб
(Музеј на Град Скопје - I кат)
1000 Скопје

Тел.: ++389 (0)2 3123-616

Факс: ++389 (0)2 3123-617